

Josef Dvůrka

O sobě

Městská knihovna v Praze

ůjčujeme:

knihy / časopisy / noviny / mluvené slovo /
hudbu / filmy / noty / obrazy / mapy

přístupujeme:

wi-fi zdarma / e-knihy / on-line encyklopedie /
e-zdroje o výtvarném umění, hudbě, filmu

ořádáme:

setkání s autory / přednášky / koncerty /
filmová představení / výstavy /
aktivity pro děti a jejich rodiče / čtení

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.facebook.com/knihovna

www.e-knihovna.cz

O sobě

Josef Čapek

Znění tohoto textu vychází z díla [O sobě](#) tak, jak bylo vydáno v Praze nakladatelstvím Československý spisovatel v roce 1958. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Text díla (Josef Čapek: O sobě), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uved'te autora-
Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 19. 1. 2018.

OBSAH

Předmluva	6
Pohádka o mně	7
Domov a dětství	13
Má první vzpomínka.....	14
O matce	18
Náš vodník.....	20
Jedno k druhému.....	24
Dělné ruce	28
Hle muž –.....	30
Starý mistr	33
Tam u nás	35
Rodné krajiny	38
Práce	40
O nějaké věci.....	41
Čapek o Josefovi	44
Článek o sobě?.....	47
K vlastní výstavě	49
Kresby na dětský motiv.....	52
O ilustrování dětských knížek	53
Knižní obálka.....	56
Jak se dělají knižní obálky	58
Za bratrem	63
Dnes týden... ..	64
Zahrada vzpomíná.....	67
Za bratrem	70
Ediční poznámka	71
Život a doba spisovatele Josefa Čapka v datech	72
První vydání knih Josefa Čapka	74

Předmluva

Na soudobé karikatuře O. Mrkvičky, publikované v roce 1937 u příležitosti 50. narozenin Josefa Čapka, je oslavenec obdařen dvěma tvářemi a dvěma páry rukou, ve kterých drží na straně jedné paletu a štětec a horlivě maluje, na straně druhé pero a papír a soustředěně píše. Kresba vystihuje píli a nasazení, s jakými Josef Čapek tvořil. Na poli výtvarném po sobě zanechal množství maleb, kreseb, ilustrací, knižních obálek a grafik, jevištní výtvarné návrhy atd. Neúnavná byla i jeho činnost ve světě psaného slova – publicistika pro Lidové noviny, práce z teorie výtvarného umění a v neposlední řadě dílo literární, které nyní čtenářům předkládáme.

Připojujeme tak Josefovo dílo k dílu Karlovu, které bylo vybráno ke zpracování do elektronické podoby již v roce 2009 v samých začátcích digitalizace v Městské knihovně v Praze. Tehdy za projekt „Karel Čapek on-line“ získala MKP ocenění v soutěži Knihovna roku v kategorii „významný počín v oblasti poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb“. Druhé vydání díla Karla Čapka s novým redakčním zpracováním nám umožňuje oba bratry představit společně, tak jak tvořili a v soukromém i veřejném životě k sobě patřili.

Přejeme vám hezké čtení.

Redakce MKP

Pohádka o mně

Jsou na světě všelijaké pohádky o neobyčejných a vzácných bytostech, jako je hloupý Honza, silný Jíra, králové, kouzelníci, víly a draci, ale stává se, že se někdy něco obzvláštního přihodí i chudému drvoštěpu. Já ovšem nejsem ani hloupý Honza, ani silný Jíra. Nejsem tak hloupý jako hloupý Honza, a právě proto jsem si nevydobył žádného království ani zámku a nepřišel jsem k tomu štěstí, aby se mi všichni lidé klaněli. To mám teď z toho. A kdybych náhodou byl silným Jírou, dělал bych také ledacos jiného, než dělám teď, a dotáhl bych to možná tak daleko, že bych se stal v Československé republice třeba i generálem. Ale dřív bych některým lidem, na které mám zlost, řádně (kdybych byl silný Jíra) namlátil, protože bych se (kdybych byl silný Jíra) nikoho nebál.

Já se ovšem teď také skoro nikoho nebojím, ale prát se nemohu tak, jak se to odjakživa hodí na silného Jíru, protože jednak mám na nose brejle a ty by mi při rvačce shodili a rozbili, a pak by mne třeba ještě navrch pro nepřístojnost zavřeli do arestu, a na to já nemám čas, protože se musím v nynější drahotě těžko žít, a to dá dost práce a ještě to k ničemu nevede.

Ono je to totiž tak. Já jsem také nebyl vždycky tak starý a veliký jako teďka, býval jsem také malý kluk a přitom přenáramný kujón, jako jste vy. A malé děti se nemusí samy žít, protože je živí tatínek, a následkem toho se děti o nic nemusejí starat a mají v hlavě jen samou nezbednost. Ale když pak dorostou, to je potom horší; pak už se musí každý o sebe starat sám, a ještě třeba k tomu o kopu dětí. Zeptejte se tatínka, a ten vám to poví, co se nastará, a každý tatínek v Československé republice vám to potvrdí a zadušuje se, že se živí sám. Něco jiného ovšem je, když by člověk nalezl někde pěkný poklad, ale to se tak hned každému nepřihodí, nebo, panečku, takovou nějakou divotvornou věcíčku jako je kouzelný prsten nebo Aladinova lampa, že by pak člověku všichni duchové sloužili a přinesli mu všechno, co by jen chtěl.

A tak to tedy bylo se mnou. Vyrostl jsem z krátkých kalhot, a teď koukej, aby ses v světě nějak uživil. Kdybych se byl takhle třeba narodil v Africe jako černošský král, měl bych to ovšem lepší. Nosil bych na nahých patách ostruhy a nosem bych měl provléknutý ten největší kruh, protože všichni poddaní by musili nosit menší. Měl bych nějaké krásné cizokrajné jméno, třeba bych se jmenoval *Urruratatoa-Brebebe-Giligi-Babaroa-Fa-Hufnzgtlvz-lii-Habrgodzn-Fige-T-U-Bršk-Óhaha*, což by po našem znamenalo Vonný lupínek, nebo tak nějak. Jestli se vám to líbí, tak vám ještě kousek přidám *Ta-roa-Fafahu-Škipškip-Ubah-Bu-bah-Ufñuh-Tarará*, ale už dost! Ale když tak tuze chcete, tak přidáme ještě kousek, *Bidrhudn-Fefe-Kokrdu-Fesoj-Kepač-Mehehehe*, ale teď už opravdu dost!

Tak tedy kdybych třeba byl v Africe černošským králem a jmenoval bych se Vonný krásný lupínek čili krátce *Urrura-tatoa-Brebebe-Giligi-Babaroa-Fa-Hufnzgtlvz-lii-Habrgodzn-Fige-T-U-Bršk-Óhaha-Ta-roa-Fafahu-Škipškip-Ubah-Bu-bah-Ufñuh-Tarará Bidrhudn-Fefe-Kokrdu-Fesoj-Kepač-Mehehehe*, nosil bych na malých patách veliké ostruhy, jedl bych místo nudlové polévky polévku žízalovou, místo klobás pečené hady a nevím ještě co. Možná, že bych byl i lidožroutem. Nemusel bych nic dělat, po celý den bych jen seděl na trůně a otroci by mne pěkně ovívali, když bych se při té práci trochu zapotil. A hlavně, když bych byl černý, to bych se vlastně ani nemusel mýt, zvlášť takhle když je zima, a voda je tuze studená a člověk ještě moc ospalý. Ale protože jsem se nenarodil černošským králem, tak je darmo mluvit o všech výhodách takového krásného postavení.

A tak tedy, když mi nebylo přáno býti v Africe králem, nezbylo než se ohlédnouti po něčem jiném. Jsou na světě, jak přece z pohádek víme, všelijaké staré babičky i dědečkové, poustevníci, dobré víly, čarodějníci i mluvící ptáci, a ti všichni vědí o nějakých zakletých zámcích, královstvích a pokladech, a také o nich na zeptání, někdy i za maličkou službičku, ochotně povědí. Vždycky jsem se tomu divíval, že si pro ty poklady, o nichž mají tak dobrou povědomost, nejdou raději sami a nezbohatnou tak náramně, a že o nich vykládají cizím pocestným. Jeden takový starý kouzelník mi však vysvětlil, že jim je dána pouze

tato povědomost a že poklad nebo zakleté království jsou dány jen těm, kdo jsou k tomu osudem určeni, a oni že mohou tedy o těch pokladech jenom povídat.

A proč bych si byl nemyslel, že jsem snad osudem určen k tomu dojít pokladu nebo zakletého království? Vydal jsem se tedy, jak se tomu říká, směle do světa. A opravdu jsem také dost brzo potkal staré dědečky, poustevníky, kouzelníky i mluvící ptáky a ti mi řekli: „Ba ovšem, jsou zámky a poklady, ale je to ještě hodně daleko odtud. Když půjdeš rovnou, potkáš cestou všelijaké lidi a ti tobě řeknou, jak dále. Ale nesmíš jim – ať ti lidé dělají, co chtějí – nikdy říci ‚To je špatné‘ nebo ‚Není to pravda‘, sice se potážeš se zlou, neboť by ti pak naopak v pouti překáželi.“

Poděkoval jsem za dobrou radu a vydal jsem se směle do světa. A skutečně, když už jsem myslel, že kudy jdu, není vlastně cesta, přišel jsem na místo, kde byli lidé, jak se mi zdálo, jaksi blázniví. Ustavičně se veselili a pořádali si slavnosti, tančili, zpívali, vykrucovali se rozkošně a velkolepě se tvářili uprostřed starých rozbitých baráků, do nichž přišlo a kde jim se shnilých krovů padaly trámy na hlavu. Na zvětralé stěny a na ty spadlé trámy navěšovali pentličky, pozlátka, všelijaké ozdůbky a strakatá sklíčka, a sami chodili v rozedraných a vetších starých hadrech, z nichž jim všechny klouby vylézaly; i na ty roztrhané šaty si věšeli stužky a třepečky. „Zda tu nežijeme radostně a ve veškeré krásě?“ pravili mi ti divní lidé. I ptal jsem se jich, kudy vede moje cesta. „Jsou tam kdesi poklady,“ řekli mi, „ale zůstaň tu a raduj se ještě s námi jako jeden z nás, pak ti o nich povíme. Což to tu nemáme převýtečné? Nejsou ty krásné staré stěny a střechy, a šaty s těmi pentličkami a pozlátky ještě mnohem krásnější, než když byly nové? Není to tak dobře? No řekni.“

Tu mi to nedalo, a řekl jsem: „Není to tak dobře.“

„Jakže, zlovolníku,“ obořili se na mne; „což nevidíš, jak jsme spokojeni, že si dobře vedeme? No nejednáme správně, není to pravda?“ Tu mi to nedalo a zapomněl jsem docela na všechny rady a varování a zvolal jsem: „Není to pravda!“, ale se zlou jsem se potázel. Všichni ti

lidé se na mne vrhli, šťouchali mne, štípali, nohy podráželi a velice mne tloukli, že jsem škůdce a hanebník, sebrali mi poutnickou hůl i mošnu a vyhodili mne za humna, cesty mi neukázavše.

I kráčel jsem dále, jak mne nohy nesly, až jsem došel k jinému místu, kde byli lidé jaksi mrzutí a přísně se tvářící, a ti se mne ptali, odkud a kam jdu.

I vypravoval jsem jim, co se mi v oné obci přihodilo, že mne bili a honili a co mi pobrali. „Známe je, to jsou blázni,“ pravil mrzutý lid. „My to neděláme jako oni; u nás to jde solidně. Pojď s námi, dáme ti jídla a pití a pak ti ukážeme cestu.“ Vedli mne k svým příbytkům a ukazovali, že dělají všechno nové. Poráželi stromy, tesali a hoblovali, stavěli domy a střechy. A tu jsem se podivil, že s velikou důkladností dělali do krovů díry, podráželi stěny, vytrhávali se střech tašky a natloukali okna. Též jsem pozoroval, že do nově utkaných šatů rovněž si dělali díry, že je, ještě nepoužité, na loktech prošoupávali, špinili a smolili, i ptal jsem se jich, proč a k čemu to dělají. „Bloude,“ řekli mi, „což to není tak dobře? Časem a nepohodou stěny se pobortí, krovy zahnijí a střechy zvětrají a šaty se potrhají a usmolí; není správné, že na to již takto předem prozíravě pamatujeme, abychom předešli ničivým vlivům času i nepohody?“ Tu mi to nedalo, zapomněl jsem na všechny dobré rady a varování, a řekl jsem: „Ne, tak to přece není dobře.“ Ale nyní se na mne rozezlili a křičeli: „Jakže, což to není pravda, že tím ušetříme naše nové příbytky a šaty od zkázy, když sami předem do nich naděláme děr?“ Ale mně to nedalo a stál jsem na svém: „Ne, není to pravda!“ a zle se mi to vyplatilo. Skočili po mně jako po škůdci a zlovolníku, tahali mne a poráželi, kopali a bili, obrali o vše, co jsem ještě měl, a hodili mne ztlučeného do černých skal a lesů.

I vydal jsem se těmi lesy, nevěda kudy se ubírat, za svou cestou. A potkal jsem pak veliký dav. Byli to pochlebníci a šplhavci, tichošlápci, pasořiti, zlodějové a loupežníci, a plížili se k obcím, kde se mi bylo tak špatně vedlo. Ptali se mne, zda odtud a kam vede má cesta. Tu jsem jim vše vypověděl, jak to tam chodí a že jsem nedobře pořídil. „Haha,“ smáli se mi, „nemusels to říkat! Dobře udělali, že tě bili!“ „Nedobře udělali,“

řekl jsem. „Tak!“ pravili; „což je s výhodou takové věci říkat? Tak se to nedělá, chce-li člověk dobře se přiživit. No, není to pravda?“ Mně však to nedalo a řekl jsem: „Není to pravda.“ I chytli mne zle, že jsem záškodník, potloukli, obrali o šaty a nahého hodili na poušť.

Tu jsem tedy hned viděl, že z takového cestování mi mnoho nekouká, i ohlížel jsem se, jak bych se z té pouště dostal. Potkal jsem starého dědečka, poustevníka, který docela jinak vypadal než ti dědečkové, kouzelníci a poustevníci, kteří mi říkali, že zakleté království a poklady jsou tam někde bůhvídkde v dálce, kam vede neznámá cesta necesta. Ptal se mne, odkud a kam jdu, i vypověděl jsem mu všechno, co se sběhlo, že jdu s nepořízenou, a kde ten poklad vlastně je, nebo že bych šel raději zase zpátky. A on povídá, že opravdu jsou zakletá království a poklady, jenomže je člověk musí umět nalézt. Udivil jsem se, že by to měl býti – ač docela jinak vypadal – zase takový stařík, který povídá o pokladech tam v dálce, kam ukazuje cestu jiným, a sám tam nejde. Ba ne; jiného druhu to byl stařík. Řekl mi, že se sám vydal před dávnými lety za hledáním království a pokladu a že se mu na té cestě přihodilo zrovna to co mně a jako mnoha jiným a jiným lidem. Ale on že na ten poklad přišel. Že z toho nedělá žádnou tajnost a že mi to beze všeho poví: *„To zakleté království a poklad, to každý člověk nese v sobě sám. Každý člověk, který se vydal na daleké cesty za zakletým královstvím a pokladem, octne se proto nakonec až na holé poušti, kde nenajde už než sama sebe; a jestli v sobě pak nenalezne všechno své království a bohatství, jinde jich už nedojde.“*

Na mou duši, tohle mi řekl! Jak to je, tak to je. Já k tomu nic nepřidávám, ani neokrašluji, ani neubírám. Měl v sobě své království a poklad. A já mám tedy také v sobě své království a poklad, ač to na mně není vidět. Já to ale také nedávám nikomu znát; ne že bych to zrovna chtěl před lidmi tajit z nějaké sobecké lakoty, aby z toho nikdo nic neměl, ale nedělám s tím žádné orace, to je to! Však vy tedy také v sobě máte každý své království a poklad a také to na vás není vidět, no ne? Není to správné a není to pravda?

Je to správné a je to pravda.

Já jsem vám ze svého království dal tuto pohádku, moc toho zrovna není, ale však vás to nic nestojí, na mou čest, že od vás za ni nic nechci. A kdyby tu bylo víc místa, tak bych vám třeba ještě nějakou krátkou přidal a také zadarmo. Když máme každý v sobě své království a poklad, můžeme se někdy, když se nám zachce, beze všeho podarovat pohádkou. Jsme dost bohati, nám na tom nezáleží, my to můžeme dělat. No, není to pravda?

Je to pravda.

Domov a dětství

Má první vzpomínka

Má první vzpomínka z dětství je vzpomínka na mou barevně šachovanou dětskou přikrývku ze skotské látky, na níž jsem byl nepochybně pyšný. Zároveň je to vzpomínka na modře květované tapety pokoje, v jejichž ornamentech jsem hledal a viděl báby (figury, tváře, strašidla).

Dětská moje četba? S odporem a nenávistí jsem četl povídačky o hodném Fridolínkovi, ba i Třebízského tak zvanou ušlechtilou dětskou literaturu. Líbil se mi Karel May, velmi Julius Verne, vůbec dobrodružné a cestopisné věci, kde byla zvířata, moře, lodě, balóny, nebezpečí. Především však robinsonství, kde si člověk sám staví svůj dům a hotoví náradí. Toužil jsem po tom a stále jsem se o to pokoušel. Velmi jsem miloval Flammarionovo hvězdářství a obrázky zvířat.

Příroda byla pro mne ponejvíce okouzlením. Nesmírná poesie míst a koutů, jež by se mi dnes zdály prozaické a bezvýznamné. Dělal jsem si sbírku kamenů, všude jsem tušil krystaly, drahokamy a drahé kovy. Malá krystalová drůza zdála se mi, zveličena vnitřním vzrušením, velkou křišťálovou jeskyní, našedlý krystal safírem, kousek růženínu rubínem. Velmi mě zajímal přírodopis i zeměpis a dosti jsem obojí ovládal, avšak mimo školní učení; to mě nudilo a připravovalo o zájem očarováný. Některé přírodní kouty se mi zdály přímo rajskými, a sotva co se vyrovná úchvatu v toulkách.

Poměr sociální (k lidem, dětem, okolí, sociální postavení rodiny)? Nic pozoruhodného. Sociálních poměrů a rozdílů jsem necítil, neuvažoval jsem o nich. Jako dítě jsem rozlišoval lidi jen na dobré a zlé. Zlý byl opilec, otrhanec, vandrák a cikán, ostatní lidé byli dobří. Věřil jsem v naprostou otcovu význačnost a svrchovanost nad všemi lidmi, protože byl velmi veliký, silný, měl zlaté brýle a pomáhal (jakožto lékař) všem lidem.

Náboženství. Některé náboženské záhady mě napínaly, ale brzo jsem je, bezradný a resignovaný, opouštěl. Myslil jsem, že Kristus má v nejvyšší míře vůbec všechny možné nejlepší lidské vlastnosti (na př.

i největší vojenskou statečnost a sílu) a že vůbec všechno umí, jediná bytost, která může vůbec všechno – kdyby chtěla. Do kostela jsem chodil nerad, bývalo tam strašlivě zima; zvučící varhany a lustr mě začasť uváděly v akrobatické snění. Náboženství mě nudilo, neboť dějepravu jsem si přečetl vždy před začátkem školního roku. Rovněž tak obřady mě málo jímaly; o smrti jsem vůbec nepřemýšlel. Skepse se dostavovaly ponenáhlu, krizí nebylo.

První počátky tvorby. Dostal jsem v první třídě biblickou dějepravu s obrázkem Ukřižovaného. Poněvadž se mi zlatý a stříbrný bronz zdály nejvznešenějšími barvami, natřel jsem Krista bronzy. Ostatní obrázky jsem koloroval obyčejnými barvami. Též jsem s vášní koloroval obrázkové inserty v novinách a býval jsem k pláči nešťastný, když laciné barvičky při zaschnutí ztrácely všechn oheň. Pamatuji se, jak jsem na insertu na francouzský cognac barvil široké kalhoty šarlatovou barvou, jež po uschnutí vždy zhnědla, a jak jsem ji stále čerstvě a čerstvě natíral, aby byla pěkně červená. Rád jsem kreslil do tabulky a velmi mě jednou v první třídě potěšilo, když nám učitel mimo obvyklý pořádek (papírky s tečkami, které byly podkladem kresby) dal kreslit na tabulce mlýn s pytlí a s vodním kolem. Stále jsem se pokoušel malovat a kreslit, také nepochybně proto, že jsem viděl kreslit občas otce, i zdálo se mi krásnou a důležitou věcí. Schovával jsem si obrázky, pozlátka, barevné papírky a pěkné hadříčky. Ve třetí třídě obecné školy jsem chtěl napsat román o jinochu, který se vydá do Aljašky hledat zlato a po překonání mnoha nebezpečí se vrátí domů s velkým bohatstvím; mělo to být něco na způsob dobrodružných románů Mayových, ale nepřivedl jsem to dál než asi na dvě stránky. Také jsem se pokoušel o vlastenecké básně (jak Čech všecky nepřátele pobije) velmi krvavé; později k tomu přibyl vliv básniček z čítanky. Doma jsem mnoho kreslival (mezi vánočními dárky často byly předložky ke kreslení), ale ve škole jsem kreslil bez zájmu a byl jsem pokládán za špatného žáka, hlavně také co do vnější úpravy prací. Vždy mi říkával učitel, když jsem mu odváděl výkres: Čapku, z tebe nikdy nebude malíř.

Poměr ke škole, učitel, rodičům. Zde, bohužel, nemohu říci mnoho dobrého. Uměl jsem číst dříve, než jsem šel do školy, a přečetl jsem si všechny knihy dříve, než byl počátek školního roku. Následek toho pak byl můj značný nezájem na předmětech, které se ve školní síni zdály mnohem méně přitažlivými. Školu jsem měl, mohu snad říci s dobrým svědomím, naprosto nedobrou a nemohl jsem si ji oblíbit. Otec byl politicky angažovaným činitelem v malém městě a škola patřila protivné straně; nechci nikomu křivditi, ale myslím, a vím, že politické protivnictví přenášelo se tu na malého bezmocného chlapce, který tu mnohdy velmi trpěl, kterému tu bylo velmi často a nepěkně ukřivděno. Ač jsem naprosto nebyl bez ctižádosti, nedostal jsem se nikdy nad průměr a nebylo mi již nijak možno, abych lépe vyhověl; nakonec jsem byl školou otráven a odložil jsem všecku ctižálost. Učitele, který byl ke mně spravedlivý a projevil mi jistou lásku, jsem nesmírně miloval a miluji ho dosud velmi ve svých vzpomínkách. – Rád s péčí jsem pracoval slohové úkoly, doma jsem tajně s vášní prakticky zkoušel fysiku i chemii (pokoušel jsem se vyrobit střelný prach, rumělku aj.). Uznával jsem, jak řečeno, naprostou otcovu svrchovanost, velmi jsem se obdivoval rodičům, když pracovali pro Národopisnou výstavu; toužil jsem také něco vykonat.

Dětská hra. Nic pozoruhodného. Nejraději jsem si hrával na robinsony, loď apod., podle dobrodružné četby. Rád jsem se při tom všelijak přistrojoval, obklopoval stěžni, plachtami, lany, nářadím, aby to byla skutečnost. Nemiloval jsem dětské hry se zpěvy.

Doklady dětské obrazotvornosti. Těžko uvést v jednotlivých dokladech, co se ustavičně a přirozeně protkávalo životem dítěte. Není-li dítě zrovna utlačeno nudou a nespokojeností, nic není všedního. Vše je krásnější, kouzelnější, větší a záhadnější než v životě dospělém; dětské snění a dětská ctižálost jsou pramenem poesie a úchvatu. Protože jsem nevěřil pohádkám, nebylo v mé obrazotvornosti bájných personifikací. Myslíl jsem více na hrdiny, plavce, čarovné kraje a divy přírodní.

Jak dětství přispělo k mé tvorbě? Velmi přispělo, čím více odkládám vlivy malířské školy a snažím se nalézt a vyjádřit sebe. Základní před-

stavy jsou z dětství, ryzí poznatky rovněž z dětství, neboť dětství je to, co věci světa prvně poznává, co vjemům poskytuje dychtivé a svěží lůžko. V dětství je vše původní a krásné; kde dospělý člověk bývá ztupělý a unavený. Vidět věci jako dítě, je vidět je bezprostředně a přitom se svěží a nejbohatší vnitřní účastí.

Dětská láska. Byl jsem vlastně trochu samotář, dítě spíše neobratné a nevýrazné; málo vnějšího temperamentu, nedovedl jsem tyto city dosti navenek projevit.

Dětství je rozhodně šťastné, téměř vždy šťastné. Jaká je jeho budoucnost? Sotva je možno učinit ji lepší, neboť na šťastnosti dětství se nedá mnoho měnit ani zlepšovat, jest jen povinností poskytnout jí všechnu svobodu; neutlačit a nesevřít ji hrubýma a pedantickýma rukama, nefalšovat ji umělostí a blahovolnou komedií. Je – poněvadž ji dítě brzo prohlédne – na újmu jeho přirozenosti.

O matce

Moje matka, manželka lékaře v menším podkrkonošském městě Úpici, nebyla nijak průměrnou měšťkou. Pocházela z Hronova z mlynářské rodiny; hronovský mlýn, dědeček a zvláště babička, která v sobě nesla věru kus lidového ingenia, byli by kapitolou pro sebe. Naše matka byla bytost velmi energetická, citlivá, na vše hluboce a prudce reagující, literárně ku podivu sečtělá, probuditelá; i na tom dosti odlehlém venkově dovedla držeti krok s moderní literaturou, citovala nám z Antonína Sovy, a uměla se pak později bez nárazu přizpůsobiti literárním zájmům nás vyrůstajících dětí. Ráda, se silným dojetím, s dramatickými recitačními akcenty předčítala nám z Erbenových balad; milovala Šlejhara, Zola byl pro ni událostí. Vedla nás, zároveň s otcem, k časnému zájmu o literaturu; měli jsme doma hodně velikou knihovnu, bralo se mnoho z toho, co nového vyšlo u Otty, Topiče, Laichtra, docházely časopisy – to všechno vlastně matka znala podrobněji než hodně zaměstnaný otec, který byl ve svých volných vzácných chvílích velmi náruživým čtenářem. Oba také pocházeli z míst posvěcených literaturou: otec ze Žernova, to je jen na skok od Bělidla v Babiččině údolí (můj strýc, žernovský sedlák, pamatuje ještě bláznivou Viktorku), hronovský dědeček, soused Jiráskových, vozíval prý pro studenta Aloisa Jiráska do Hradce chleba. Byl tu tedy v kraji kus živé literární tradice a město samo, bezprostředně na jazykovém pomezí, vybízelo městskou inteligenci k národní a lidovýchovné práci. Otec býval dosti význačným kulturním i politickým činitelem v obci i okolí, přednášel, psával verše, předsedal divadelním ochotníkům, sbíral pro městské museum. Matka pracovala v místním odboru Ústřední matice školské, sepisovala pro Národopisnou výstavu lidové písně, pověsti a úsloví, něco z toho vyšlo v Českém lidu, ostatek zůstal někde v Praze. Byla při všem, kde bylo potřeba přiložiti činně ruku k dílu. Měla veliké porozumění pro vše, za čím šly první sny dětí; bratr Karel už v prvních třídách gymnasia psal verše, sestra byla na skoku do konservatoře, já,

napříč všem rodinným plánům chtěl jsem se státí malířem; to vše hned živě sdílela, ve všem tom nám hned chtěla býti a byla doma co nejúčinnější podporou.

Později, když se otec přestěhoval na Slovensko jako lázeňský lékař do Trenčanských Teplic, přilnula s veškerou náruživostí svého srdce k novému působišti. Přišla válka, postavení českého lékaře nebylo tu zrovna lehké; čeští vojáci, pro které ten český lékař dělal své nejmožnější, vzpomínají s vděčností na doktora Antonína Čapka, a stejně s ním na jeho manželku Boženu, která jim půjčovala knížky a noviny, plna účasti a horlivosti na všem, co je tísnilo i co je mohlo povzbudit a potěšiti.

Byla za mlada hezkou růžolící paní pěkných černých vlasů, pak už časně prošedivělých; až ke stáru, kdy hojně postonávala, si uchovala svou obzvláštní živost v očích, černě jiskrných, z nichž promlouval neklid, stálé pohnutí ducha vášnivého, impulsivního a hlubokého, prudké citovosti.

Náš vodník

Naše matka, Božena Čapková, manželka lékaře v Úpici, byla horlivou národní pracovnící a v letech před Národopisnou výstavou pilně sbírala lidové písně, pověsti, pověry, úsloví a pořekadla z úpického kraje. Sezvala si staré babky i dědečky jednou z Havlovic, po druhé ze Suchovršíč, jindy zas ze Rtyně a vůbec z celého okolí, sedělo se ve veliké kuchyni, která tehdy zastupovala obývací pokoj, navařilo se kávy a strýci a tetky se rozpomínali, vypravovali, zpívali, jeden trumfoval druhého. Byli jsme tehdy malí uličníci, ale to se rozumí, nechtěli jsme při tom scházet, třebaže nás honili ven, že jen překážíme. Sedli jsme si na kuchyňskou stoličku a poslouchali jsme, co to všechno ti staří nevědí; sestra Helena, já a Karel nebo Iček, jak jsme mu tenkrát říkali, úhledný drobný chlapeček se zvědavě pootevřenou pusou a vykulenýma očima. Vzrušovalo nás to a líbilo se nám to náležitě; život tu nabýval obzvláštní plnosti; místa, která jsme znali, zabydlovala se pro nás bájnými bytostmi – a všechno to byla pravda pravdoucí, vždyť ti, kterým se ty neuvěřitelné věci přihodily, byli tu i uváděni jménem. Mluvili se o Čapkově češství, tedy zde, v prostředí těch lidových pověstí, je také jeden z kořenů toho jeho češství. I odtud vyšel budoucí Karel Čapek. Vzpomeňme tu právě jeho pohádek; ledacos velmi konkrétního i zase poetického se do nich přeneslo právě z těch časů, kdy naslouchal, co to ti strýci a tetky u nás v kuchyni povídali a jak to povídali.

Opisuji to ze starých, dnes už hodně zežloutlých a zvětšelych papírů. Matka nebyla zrovna zručnou spisovatelkou, tu a tam je i nějaká pravopisná chyba; ale i tak zůstává v jejím sepsání něco z té pěkné, volné, plastické lidové řeči, která pak později, abychom to také trochu lidově řekli, Karlu Čapkovi „tak udělala“.

* * *

Tak tedy: *O Vodníkovi*. V Úpici na Závodí nedaleko řeky Úpy bydlel před dávnými lety jeden felčar. K tomu chodíval vždy před velkou vodou hastrman tlouci na dveře a volával: „Holky, uklid'te si nádobí, bude zle!“ Děvčata věděla, že přijde velká voda, že je hastrman varoval, poslechla, a jistě vždy přišla velká voda. A kdyby byly neposlechly, bylo by jim nádobí všecko uplavalo.

Bývala tam též lávka a na té lávce na mádle sedával vždy hastrman, a jak spatřil, že se někdo blíží, skočil dolů do řeky a zatleskal rukama. Jan Khol šel v Úpici přes Farské pole na Sychrov asi o půlnoci. Když přišel blízko mostu, viděl před sebou bílého koně (šimla), který se před něj postavil a nechtěl ho pustit dále. Khol se uhnul napravo, koník taky, pak zas nalevo, i tu jej kůň nepustil, i zašel si kus, ale kůň za ním a trvalo to dobré půl hodiny, než konečně Khol všecek zpocen a ustrašen začal se modlit; tu skočil kůň najednou do řeky a víc se neukázal. Byl to hastrman, který tentokráte podobu koně na sebe vzal.

V Havlovicích blíže bývalého hradu je lávka přes vodu. Jednou jeden chalupník, jakýsi Král, chtěl se na hrad podívat a bylo mu přes tu lávku jít. Když přicházel blíž k lávce, viděl dvouleté dítě v košilce, jak na té lávce skotačí. Lekl se, že dítě spadne do vody a utopí se, a běžel honem k němu, aby je odvedl pryč; v tom, jak je uchopí za ruku, dítě se mu vysmeklo a hop do vody! Ve vodě zatleskalo rukama a zasmálo se. Tu viděl, že je to hastrman, že ho chtěl vlákati za sebou do vody a tím že mu přibude zase jedna dušička. Za nějaký čas šel Král ke své vdané dceři a nesl jí džbánec smetany. Když přišel na tu lávku, smekla se mu noha, on se zapotácel a při tom, jak se chytal, spadl mu džbánec se smetanou do vody. Najednou zatleskal někdo dole v řece a povídá: „To máš, starý, za to, žeš mně nepomohl onehdy vytáhnout z vody!“

V Úpici bydlel jakýsi Franěk, k tomu se chodil hastrman ohřívat. Když měla přijít povodeň, chodíval mu to z vděčnosti zvěstovat. Přišel, zatloukl na okno a volal: „Fraňku, uklid' si otýpky, přijde velká voda, vezme ti je!“

Těž do mlýna v Ratibořicích chodil hastrman. Nosíval si vždycky s sebou rybičky a tam si je smažil. Ženské se na něj náramně zlobily, protože jim u plotny překážel a všechno pomáčel. Kudy okolo kamen chodil, tudy byly rybníčky; při nejlepšímu uklízení stále u kamen měly houf bláta. Rády by se ho byly zbavily, ale mlynář nedovolil, aby mu kdo ublížil, že by se jim hastrman mstil. Jednou tam přišel jeden komediant s opicí. Za chvíli se přihnul hastrman a začal si zase jako obyčejně smažit rybičky. Když je usmažil, dal si je na kamna, sám vylezl na pec a začal hodovat. Opice pod lavicí dostala také chuť a bez pobízení začala jíst s sebou. Rybičky jí chutnaly a tak pospíchala, aby se jich co nejvíce na ni dostalo. Hastrman ji chvíli nechal, ale když viděl, že rybiček je už na mále, strčil do opice, opice ho za to škrábala, až z toho byla pranice. Opice se nedala, hastrmana notně poškrábala a hastrman musel utéci. Dlouho do mlýna nešel; mlynářka byla ráda; až jednou mlynář ho viděl a zval, ať se zas přijde ohrát. Hastrman, že prý nepůjde, ta škrabavá kočka prý ho moc pokousala a poškrábala. Potom vždycky, když si chtěl usmažit rybičky, otevřel dveře, a ptal se: „Je ta kočka šeredná today?“ Když odpověděli, že ne, šel dále; když už je mrzel, řekli, že je zde, a hastrman se zase chvíli mlýnu vyhýbal.

Babky a dědkové z Úpicka znali těch pověstí na fůry. O šestinedělce z Červeného Kostelce, jak znenadání potkala vodníka a myslela, že je to její muž, s kterým se před tím pohádala; o jednom napitém zedníkovi z Holohlav, kterému vodník vzal peníze, ale on si je přičaroval zpátky; o sousedovi, který chtěl vidět vodníka, ale pak z toho čtrnáct dní stonal; o dráteníkově ženě z Hronova, která na břehu Metuje žala trávu, uviděla břichatou žábu, řekla jí „jdi ty břichatá, až budeš mít mladé, přijdu ti za kmotru“ a pak opravdu musela k vodníkovi za tu kmotru jít. A byly jiné historie o Plivníkovi a Hejkalovi, o hadu domácím a o králi hadů, pověstí a povídaček plný širý kraj, celý svět, vypravovaných bezprostředně ústy lidu. Jsem si jist, že tyto zážitky z mládí a pak silná a krásná lidová osobnost naší babičky, mlynářky Heleny Novotné z Hronova, zapůsobily v pozdějších letech na bohatou, jadrnou, plastic-

kou a přitom prostou řeč spisovatele Karla Čapka velice základním a silným vlivem. Byla to stejně vysoká literární vytříbenost a kázeň jako lidová kyprost a nehledanost vypravěčského výrazu, co určilo znamenitou spisovnou češtinu Karla Čapka.

Jedno k druhému

U nás doma se mnoho věnovalo na knihy. Někdy jsme otce zastihli v ordinaci, jak v nejvzácnějších chvílích volného času spisuje přednášku, skládá příležitostné verše nebo „maluje“, totiž kopíruje podle reprodukcí v časopisech tužkou nebo křídami obrázky. Maminka nám předčítala Erbena a sbírala po celém kraji lidové písně a pověsti. Z toho ze všeho jsme my děti soudily, že asi umění je v životě to nejlepší a nejvrcholnější.

V první třídě jsem pomaloval ukřižovaného Krista v biblické dějpravě zlatým a stříbrným bronzem, protože žádná jiná barva se mi nezdála krásnější a vznešenější. Pak nám dali jednou s tabule okreslití pytle s moukou. To byl pro mne ohromný dojem; ty dětinské geometrické kresbičky, kterým se tehdy učilo, jsem dělal nerad, nic jsem na tom neviděl, ale ty pytle, to bylo docela tak jako u dědečka ve mlýně. V tu chvíli jsem po prvé pocítil, že kresba může vyjádřit něco opravdového. V školním kreslení jsem nikdy nevynikal, nudilo mě a nenasycovalo, ale vždy jsem byl naplněn takovým tichým vnitřním snem, ba spoléháním, že nepochybně je to umění, čím se lze nejpronikavěji přiblížit k životu a ke všem těm tajemstvím, která jsem v něm viděl, a to že bude někdy má pravá věc.

Na tkalcovské škole jsme měli učitele kreslení, v němž jsem se domníval vidět umělce. Kučeravý prošedivělý Sasík, zasmušilý a uzavřený muž a přitom – aspoň se mi tak jevil – plný jakéhosi vnitřního planutí; měl je v očích, pohybech, v celém tělesném typu. Ten člověk, říkalo se, měl zoufalý osud; jeho žena, prý strašně sprostý a nízký tvor, propadla blouznivému opilství a propíjela všechno, co na děti koupil, i tu poslední košilku. Pracoval i přes poledne ve škole, aby na rodinu přivydělal, odpíral si obědy, a přesto přese všechno chodily jeho děti v hadrech a v zimě boso. Hle, pocítil jsem velmi silně, když jsem se díval na to stálé planutí, kterým ve svém hrozném údělu žhnul, a na tu něhu

a významnost, která se spodně ozývala z jeho hlasu, když učil svému umění, hle člověk, v němž ani to, čemu se říká nepřízeň osudu, nemohlo utlumiti ten trvalý žár, to vnitřní světlo, které je v umění! Nebyl jsem nikdy šplhavec, ale v druhém roce jsem si umínil, že musím dostat výbornou z kreslení, aby viděl, že jsem z jeho vnitřního ohně něco pochopil a pocítil. Dělal jsem, jak nejlépe jsem dovedl, víc, než bylo na škole zvykem. Ale on se nedal, nechtěl být tak snadno dobýván chlapeckou vůlí. V pololetí byla dvojka. – Chce výbornou z kreslení, řekl mé bytné, ale právě že ji chce, nemůže ji tak lehce dostat. Ach, ucítil jsem, to je vážné, jak nechce z toho vnitřního ohně nic jen tak zdarma dát! – V druhém pololetí byla výborná, ale bylo to už vysvědčení na odchodnou. Tuto představu vnitřního světla, které nemůže být zadušeno těžkostmi života, jsem už pak v sobě nesl navždycky. Nemusí to vždy býti veliké události, ale spíše několik silných základních dojmů, co může utvářeti první chlapcovy představy o životě a o nějakém osobním poslání v něm. Kdysi mě vzal na procházku kněz, chlapce, nudícího se ve společnosti dospělých. Mládí jest nakloněno vymýšleti si, že ti starší jsou lidé jaksi už pokažení, že – opustivše své mládí – stali se už jen pedanty, pouhými automaty nebo rutinéry svého povolání, tedy takovými nějakými vyprahlými skořápkami, v nichž mimo pustotu existenční praxe nebo vyschlé jádro vyspělého sobectví už nic živnějšího nenajdeš. Tedy tento kněz, o němž jsem si nic pro mladého hochu zvlášť upoutávajícího nemyslel, jmenoval mi ptáky a květiny a viděl kolem sebe plno věcí, kterých jsem já, kluk poměrně zvědavý a všímavý, tehdy sám nepostřehl. Vida, podivil jsem se, hle někoho, v kom povolání – a to dokonce takové, o kterém se říká, že popírá svět – ani v nejmenším neutlačilo živého člověka! Opravdu, tento kněz, velmi dobrý kněz, jak mi bylo řečeno, byl člověk zvláště jarý a radostný ve svém vztahu k přírodě, k jejím nejmenším půvabům a tajnostem. Ve věku, v kterém jsem byl, každý silný dojem, provázený poznáním, stává se rozhodujícím pro celý život. Zde to byl povzbuzující objev, že asi žádné povolání nemusí člověka vyhraniti příliš jednostranně a tedy chudě; že lze život žít v jisté šíři se zájmy a radostmi, o jejichž svěžesti

jsem do té chvíle u dospělých lidí nebyl přesvědčen. Měl jsem babičku, venkovskou mlynářku, která byla opravdu silnou osobností. Přímo jiskřila lidovou citovostí a lidovým humorem; samé pořekadlo, příslovko a písnička, i slova si sama tvořila, když chtěla něco důkladně charakterizovati. Tato živá náplň lidového vtipu a moudrosti jí velmi pomáhala ve všech, i těch nejtěžších chvílích života; jakkoliv její životní okruh byl neveliký a životní osudy ne obzvlášť význačné, přece, jsouc tak kypře vybavena jadrnými schopnostmi pozorování, úsudku a projevu, žila neobvyklou intenzitou a šíří. Ale ani v těch největších trápeních a bolestech života nepropadala ješitnému patosu a necítila se tragickou. Z ní jsem si odnesl první dojmy o životní statečnosti, o hutnosti lidské povahy a o velikém životním daru, kterým je jasná veselost duše.

Nebo, podívejte, i tak malá věc: Byl jsem u strýce na pouti, ukazoval mi celé hospodářství. Když ukázal své krávy, koně, sad, pole, stodoly a les, předvedl nám také nakonec svou kočku. Dal ruce do oblouku před sebe a tu se kočka jala na zemi nepokojně přešlapovat, a zírajíc nazlobeně nahoru, žalostně mňoukala a vztekle mručela. Vyjeknuvši naposledy, náhle se vymrštila lehkým skokem vzhůru a krásně proskočila obloukem strýcových paží. Toto opakoval strýc několikrát a vždycky kočka tak zoufale naříkala a zlobila se, a přece se nikdy nepokusila utéci, než provedla svůj elegantní kousek. Nevím ovšem, jakou drezúrou ji k tomu přivedl, ale její počínání se do mne vrylo ostrým dojmem, který se pak stal také stálou představou. Od té chvíle jsem si dosti často připadal jako ta kočka, když jsem měl před sebou nějakou těžkou a ne vždy zrovna milou práci, úlohu, trampotu, kterou jsem neměl v plánu, které jsem se bál, do které se mi nechtělo. Tu také bylo nejprve to nepokojné vnitřní přešlapování, všechno uvnitř se žalostně vzpíralo i vztekle mručelo. Když to však musí býti uděláno! Vzpomenul jsem znovu na tu kočku, tedy do toho, když už to musí být: a nechť tedy dobře proskočím! Já vím, tohle jsou velmi malé případy a příklady; bezmála jako kdybych se tu vyprodával z drobného smíšeného zboží. Ale ty velké případy a příklady jsou v dějinách; váš život jich však tolik nepřinese. Není dáno každému, aby se stal umělcem, velikým pionýrem

nebo podnikatelem, ale každý má býti svým mužem na svém místě; nechť už je postaven kdekoliv, má být člověkem celým a účinným. Jestli bych si tedy přál svěřit a doporučit mládeži nějakou zkušenost, byla by to ta, aby se mládež dostatečně brzo a často setkala s celými a účinnými lidmi a aby jim rovnou ze sebe uměla rozuměti.

Pohled na duté pedanty ať už vysokých nebo malých myšlenek mládež životně znechucuje a odzbrojuje. Myslí pak, že naveskrz musí v životě těch dospělých viděti jen ustydlý čoud toho, co dříve bylo snad aspoň živým mládím; pod tíhou takových dojmů je pak až příliš nakloněna ty dospělé ze svého stanoviska podceňovati a jim nedůvěřivě křivditi, hledati v nich méně živého a životně povzbudivého, než v nich vskutku je. Odtud čerpá mládež mnoho svého pesimismu a žije své mládí mdle, s chudou střízlivostí, bez každého lepšího a vyššího rozpětí, nebo zhorečně bázni z toho zevšednění a plochosti, které takto čeká od dospělosti a praktického života, opíjí se nejprve až hysterickou frenesí mladosti a pak končí zlobnou a kazisvětskou kocovinou. – Ovšem že i mezi mládeží, tak jako u dospělých, jsou od základu osobnosti a jest průměr; ale nejsou to vždy jednostranně vynikající schopnosti a velmi vyčnělá plastika života, co činí člověka vždy člověkem celým a cenným.

Říká se, že naše národní hymna je trochu naivní a zastaralá. Ale ono v ní není vše sladkou frází; tak třeba slova „duše útlé v těle čilém, mysl jasnou, znik a zdar“ jsou výrazem opravdu světlé životní moudrosti a programovosti. Tou útlou duší nikterak nemusíme rozuměti duši křehkou a chudokrevně sentimentální; zřejmě však to není duše tělesně nabubřelá, hrubě stokilová, všedně zdřevnatělá. Má to býti duše citlivá; duše schopná živých a účinných vztahů ke všemu, co jest naším životem: k sobě samé, k ostatním spoluduším, ke všemu, co je kolem nás, a jaká je provázena myslí jasnou, znikem a zdarem. Takové duše, přál bych si, aby mládež poznávala a o nich si tvořila své představy o hodnotě života. Aby pak takovou duši poznala i v sobě a zanechala odkaz jejího jasu, zniku a zdaru zase té mládeži, která přijde po ní.

Dělné ruce

Můj otec byl továrním lékařem. Neměl s tím málo práce; lidé mnoho stonali, za tkalcovskými stroji a přadláckými mašinami pracovaly souchotiny a bledničky s sebou na plat i na akord a co chvíli přinášeli k obvazu někoho, koho práce nějak zhmoždila. Hrál jsem si s kluky před domem a běží k nám člověk v usmolené blůze, pravici zachumlanou do šátku chová na prsou něžně a opatrně, jako by to novorozeně bylo. To už jsem znal, co to je. „Copak, Karle, k doktorovi?“ volají na toho, který se stal chůvou své ruky. „Jojo,“ praví a má ve tváři takový divný křivý úsměv, „jsem o dva prsty kratší“.

To už jsem věděl, co to je. Běžel jsem s ním domů. „Rozmačkaná ruka,“ hlásím otci. Stávalo se dost často, že jsem musel, jak říkali doma, „podržet“. Doma se všichni báli pohledu na krev, jen já, soudilo se, měl jsem „na to povahu“. Podržel jsem tedy, když bylo lidem slabo nebo když se strach a bolest v nich příliš bránily.

„I jejejeje,“ říká otec, rozbaluje obvazy, „copak, člověče, copak jste to dělal?“ „To víte, pane doktor,“ zvedá se od té krve bezdůrazný hlas a muž má stále ještě v tváři ten bledý, křivý, statečný úsměv, „to víte, jednou něco muselo přijít.“

Vybalil z krvavých plen to novorozeně, ruku požvýkanou zubatými kolečky. Mezi rozervanými švy masa zela krvavost a modř, dva prsty visely na kousku kůže.

„Podrž,“ zadrtil otec. Ale nebylo ani třeba držeti. Muž držel tu krvavou ruku před sebou pevně, podepíraje ji levičkou, držel ji nehnutě, jako kdyby byla kamenná, jako by nebyla jeho, ale náležela všem jako žehnajícím pravice soch. Nástroje chrastily. Tu bylo mu až slabo; ten křivý statečný úsměv opustil jeho tvář, teď byla na ní bledá strnulost a olejnatým a cuckovým zápachem blůzy pronikal jiný, ještě ostřejší pach, kyselý pot.

Pod stiskem nůžek odpadly dva články prstů. Otec balil žvanec ruky do jodoformovaného gázu. Křivý úsměv vrátil se do tváře toho, kterého práce odvrhla zkrvavělého, kratšího o dva prsty. Odchrchlal a spolkl hlen, nad zamaštěným límcem modré blůzy prudce a dlouze vyskočil ohryzek: „A co, pane doktor, bude se s tím ještě moct dělat?“ – „I proč by ne?“ řekl otec, „vždyť jsou to jenom dva prsty, to ostatní se spraví, ruka bude ještě dobrá, mohlo to dopadnout ještě hůře. Je všelijaká práce, s takovou rukou naděláte ještě práce habaděj!“

Tehdy nebylo nezaměstnanosti. Dnes však od sebe vyvrhla práce statisíce rukou nezhmožděných, dělných a zdravých. Jsou napřaženy vpřed, nehnutě, jako kdyby byly kamenné, jako kdyby to nebyly ruce vlastní, ale přece náležely všem, není na nich krve a nad nimi je někde křivý statečný úsměv a jiným je slabo. Nad zamaštěnými blůzami, zapáchajícími prací, prudce a dlouze skáče ohryzek: Páni doktoři lidské společnosti, tak co, bude se s tím moct ještě něco dělat? – Ach, proč by ne? Takové ještě dobré ruce. Je všelijaká práce, takovýma rukama se dá ještě nadělati práce habaděj!

Hle muž –

V kuchyni se žehlilo. Byl jsem malý chlapec a rád jsem v kuchyni přiku-
koval, ale když se žehlilo, bylo tam velmi horko, káva z trouby byla ne-
dobrá a připálená, nahoře s ošklivým svraskalým škraloupem. Neměl
jsem to rád, protože vždy v takový den mne bolela jaksi hlava anebo se
mi to aspoň zdálo, že mne bolí. A na žehlení ostatně nebylo nic tak za-
jímavého, jako když třeba kuchali a špikovali zajíce, jehož pěkně odříz-
nuté nožky, určené k natírání botek, se mi tolik líbily a vyluzovaly ve
mně pozdní lítost nad mrtvým ušákem. A pak Marie nebo Anna, zardělé
žářem cihličky, při žehlení zpívaly hlasem tuze silným, ostrým a táh-
lým, který mi nikdy nečinil potěšení. Marie skrápí zkruchlou tatínkovu
košili, zarachotí čile závěrkou žehličky a vykonává pohyby obezřetné
a obřadné, zvláštní ženskou šikovnost, která upoutá chlapce na chvílku,
aby ho pak nervosně omrzela. Při jejím zpěvu nelze nic dělati; nemožno
snít ani čísti, ani netěšit honiti po okně mouchu. Teď zpívá ta holka
o děvčátku, jež „darovalo mně prstýnek“, a pak přijde nekonečný nářek
k havířům, aby hluboko fárati a vykopali její zelený věnec, výzva, jež se
mi zdála hodně žensky pošetilá. Myslil jsem si ve své mužské pýše, že
havíři by to také považovali za něco pod svou důstojnost, fárati za mi-
zerným věnečkem, když přece ženské nic jiného raději nedělají, než
trhají květiny na kytky a věnce, velmi se naparujíce tímto jemnocitem
a považujíce tyto ubohé cetky za něco pro sebe mnohem přiměřenější-
ho a důležitějšího než pořádnou šavli nebo lokomotivu. Co takto přemí-
tám, docházejí vzhledem ke všemu ženskému pohlaví k závěrům pře-
velmi opovrhlivým, začíná Marie hlasem nejhlubším, jakého její ženská
bytost je schopna:

*Hle, muž zde leží v rakvi tmělé,
jenž vlast nad všecko miloval,*

a zase baladicky nízko:

*leč srdce prý měl zkamenělé
a nikdy, nikdy neplakal.*

a teď s epickou šíří:

*Když požár zhltil statek jeho
a jmění vše mu rozkotal,
tu lkali lidé kolem něho,
leč muž ten přece neplakal.*

Zpěv o muži, jenž nikdy neplakal, mne počíná velice zajímati, neboť v těch dobách jsem se domníval, že mám mnoho příčin plakati; dovedl jsem si vysloužiti častý výprask a uměl jsem brečeti předem, abych obměkčil katanské srdce rodičů, hledajících rákosku. A hle, zde muž, jenž nikdy, nikdy neplakal. Neplakal, jak píseň dále hlaholila, ani když drahou choť do hrobu sklonil a po ní syna pochoval, ani když byl zrazen nejvěrnějším přítelem, ani když spoután byl a vržen v mučírnu, kde hrůzou sami kati zbledli, a když mu co kmetu pouta sňali, tu nikdy muž ten neplakal, ač každý slzel kolem něho, jak ujišťoval vznosně ponurý refrén.

– Hle, muž, který nikdy neplakal; nade vše mne zajímalo, zda může přijíti ještě nějaké stupňování bolestí a hrůz, kdy by ten podivuhodný muž přece jen nucen byl zaplakati. A skutečně, píseň nenechala mne dlouho v napětí:

*Když ale národ uzřel v mdlobě,
an na řeč, vlast svou metá kal,
a v duševní že dlí porobě,
tuť ponejprve zaplakal.
Však sotva muži slze vřelé
vynutil z vyschlých očí žal,
tu puklo srdce zkamenělé,
a muž ten navždy doplakal.*

Měl jsem se co držeti, abych nezaplakal nad chmurnou tragikou tohoto podivuhodného muže se srdcem zkamenělým, jež puklo žalem nad porobou vlasti. Kdy byl, kdo byl ten muž? „Kdo byl ten muž, jenž nikdy neplakal?“ ptám se Marie, a ta velmi vážně, sama dojata temnou písni, odpovídá:

„To byl Karel Havlíček Borovský.“

Neptal jsem se dále, kdo to byl a co učinil ten Karel Havlíček Borovský. Pro mne i pro Marii bylo tehdy vše o něm řečeno v té písni. Byl to prostě hrdina, a nyní jsem si nade vše přál, abych byl také mužem se srdcem zkamenělým, mužem velikým, trpkých a bledých rysů, jenž bez pláče vzdoruje nejhorším neštěstím a pláče teprve nad porobou vlasti, muž mýtický, opěvovaný dojatými ženami v baladě teskné a zpívané hlasem hlubokým, ponurým, který srdce svírá a rozechvívá. Ano, stanu se také mužem se srdcem zkamenělým; umře mně tatínek a maminka a já nebudu plakat, a umře i Helenka a Karel a budu docela opuštěný, všichni budou kolem mne lkáti a litovati mne, a já přece nezapláču, a pak shoří i náš dům, všichni kolem budou lkáti a já, bledý a trpký, avšak bez slz, vydám se na pouť vyhnance a tu budu jat četníky s okresním hejtmanem v čele, a veden, nepohnut a hrdý, za náрку všech do žaláře, kde stanu se kmetem, a přece nezapláču. „A proč nepláčeš, Pepíčku?“ bude se mne ptáti paní lékárníková, až mi všichni umřou. „Vždyť už nemáš tatínka ani maminku, a ty nepláčeš?“ Nic neodpovím a budu velce a bledě mlčeti. A Ludva Rejsků i Ruda Vlčků budou se na mne díváti s úctou a s podivem. Nebudou si troufati ke mně se přiblížiti a hořce budou si vyčítat, že mne podcenili, domnívajíce se, že jsem jen takový uličník jako oni, nic vyššího ve mně netušíce. A jak se budou diviti páni učitelé, páni učitelé, kteří mne nepoznali a křivdili mi nevědouce, co se ve mně skrývá! Ale já budu mlčet, neřeknu, co se ve mně skrývá, však to pak každý pozná, když budu tak bledý a chmurný a nebudu vůbec plakat, však se pak dočkají!

Zapláču teprve, až uvidím vlast v porobě a pak mi pukne srdce, umiňuji si, aby také o mně zpívali píseň jako o Karlu Havlíčkovi Borovském.

Běda, již druhý den neuvědomuje si ani, že ničím svou velikost a ztrácím nárok na píseň, nedovedl jsem tento mocný záměr dodržeti.

Starý mistr

Zemřel právě před dvěma sty lety v Kutné Hoře, když naplnil svůj život četnými a slavnými malbami. Tedy dávná postava, ale jméno velmi známé, jehož památníky v podobě skvělých maleb jsou pýchou mnohých našich kostelů a sbírek. Byl to proslulý starý mistr ten Petr Brandl, na kterého tu pisatel musí k tomuto výročí za svou osobu, či spíše za své mládí ještě zvlášť vzpomenout. Byl totiž z nejprvnějších jeho uměleckých zážitků, prvním, tím nejprvnějším skutečným velkým umělcem, starým mistrem, kterého bylo přáno seznati chlapci, školáčkovi, nastoupivšímu zrovna do první obecné a přitahovanému všemi obrázky, počínaje biblickou dějepравou a Malým čtenářem. To tedy byl první silný dojem z opravdového umění, ze skutečného obrazu rozměrného a mohutného, z díla, jaká vytváří opravdoví velcí malíři. Byl to obraz svatého Jakuba na hlavním oltáři v Úpici, chlouba farního kostela, k níž se pojí ještě četné lokální vzpomínky. Obraz se kloučkovi, který jako všechny děti miloval spíše strakatost, jevil převelmi přísný a ponurý v svých mocných černotách a ve svém velkolepě vzdušném barokním pojetí, umění zdálo se tu něčím nesmírně vážným, co na sobě nemělo nic z líbeznosti profánní, blízké ve všech svých podobách dětem. To je veliké umění pro velké lidi, říkal si chlapec, sevřený mužně nábožným patosem velkolepé Brandlovy malby, hle, tak takové má tedy opravdové malování být; a hle, ten starý slavný malíř pobýval tady u nás v Úpici!

Bylo tam ještě ústní podání, že když Brandl maloval ten obraz, byl na bytě u kostelníků. Ukazovali ještě i domek, kde to bylo. A v kostelníkově rodině zbyla ještě památka na umělce, který byl před tak dávnými lety v rodině strážníkem. Nevedlo se mu dobře a bylo asi příliš dluhů a méně prostředků na zaplacení bytu a stravy – odvděčil se tedy Brandl svým domácím laciněji a možněji, menším obrázkem, tuším, že to bylo asi nějaké mučení, malované na dřevě. Obrázek byl v majetku kostelnické rodiny až do mé chlapecké paměti a pobyt Brandlův trval tam

stále ještě v rodinné tradici. Byla to událost, když tam proslulý mistr přišel vymalovat obraz pro oltář, a zůstalo to tam doma v Úpici událostí i nadále, protože obraz je krásný a Brandl veliký malíř, a událostí pro paměť rodiny, která chovala obrázek jím darovaný v úctě, a událostí pro chlapce, který na Brandlovi zažíval svůj první otřes z umění a ještě znovu událostí teď, kdy jubilejní datum dalo podnět ke vzpomínce.

Tam u nás

Právě se dočítám, že v Úpici-Podráčí byl zřízen celní úřad. Tahle novinka by jistě hodně zajímala bratra Karla a byli bychom si měli mnoho o tom co povídat. Je to kraj, ve kterém jsme vyrostli, v tom podkrkonošském národnostním pomezí. Podráčí bylo jakýmsi předměstím české Úpice a hned vedle byla Ráč, německá vesnice obývaná Němci; se spisovnou němčinou to na pochopení jejich nářečí ani v nejmenším nestačilo. Divili jsme se jako kluci vždycky velmi, jak se tatínek, kterého jsme na jeho obvodních lékařských pochůzkách do Ráče provázávali, s těmi sedláky a tkalci dorozumí; ba bývalo nám divno, že si ti Račáci rozumějí vůbec mezi sebou. Jinak to byl lid, jako všude kolem ten český, se stejnými existenčními starostmi, stejný, když před sebou postrkovali trakař, fajfku v zubech, nebo když v neděli postávali na náměstí; jen se mi zdálo, že mají ti Račáci ještě hranatější ohryzky na krku než čeští strejci z Maršova nebo z Havlovic. Pouze ten hlahol byl jiný. Otcí lékaři říkali Hé tóchta, česky se za nějaké to století žádný z nich nedovedl naučit, naše české ř by z nich živou mocí nikdo nevydobył, to bylo pro ně nevyslovitelné, ale při tom říkali párkům bezvadně *viřtln* a salámu *vuřt*.

Tak tedy to bylo národnostní pomezí, všelijak rozstříkané a nakousané v širším kraji dokola. I do Úpice, náležející k německému hejtmanství trutnovskému, to zasahovalo. Uchovala se českou, ale průmysl se hodně poněmčil. K mamince chodívaly na návštěvu, na odpolední kávu paničky továrnice, a tu nás děti občas pak napadlo zahrát si „na návštěvy“; sesedly jsme se kolem stolu a důmnění, že návštěvy jsou něco německého, mlely jsme do omrzení dokola „Dienstmädel“, „aber gehen’s“ a „geheiratet“.

Kdo by byl tehdy pomyslně, že tu někdy budou celní přehrady! Mezi Úpicí a Ráčí nebylo národnostních třenic, ty se odehrávaly leda v městech, takhle v Trutnově, kde vládl tehdy Karel Herrmann Wolf. Jestli jaká přehrada, tedy ta, že nikdo z těch Němců nebyl schopen osvojiti si

něco z češtiny, a že ani ti čeští lidé nerozuměli němčině a zvláště ne té jejich.

Moje babička byla z Hronova, kde bylo přece už dosti styků s broumovskými Němci a s těmi od Levína a Chudoby, ale německy neuměla a k němčině měla jen dobromyslně vtipkující lidový vztah. Když přišel k tatínkovi německý pacient, oznámila to slovy: „Ábrdy bábrdy“ nebo „vózysrkaiven“ anebo nám někdy s krásným hereckým uměním předvedla, jak se na broumovském trhu dorozumívá český okurkář s Němcem, který nechce zaplatit, protože mu z hrnečku s lákem vyskočila žába:

Čech: „Prkýnko cála placka geld!“

Němec: „Okurka láka žaba kuňk!“

Tohle se nám dětem náležitě líbilo. Jinak se naše dětské láskování s německými kluky omezilo na drobné slovní provokace. Vypravovalo se sice mezi školáky o znamenitých podzimních bitvách mezi Račáky a Podračáky, kdy poletovalo s obou stran kamení, ale to byly zábavy, jakým se kluci z dlouhé chvíle oddávají na pastvě kdekoliv. Němečtí kluci na nás pokřikovali a my na to odpovídali:

*„Němec brouk hrnce tlouk
pod polic je házel
a máma mu povídala,
že je velkej blázen!“*

Na rány, pokud vím, nikdy při tom nedošlo. Na obou stranách byly tytéž životní podmínky, tytéž malé životní radosti a stejná lopota. Jen ta přehrada v řeči a co k tomu potom přidala politika. Divná přehrada i v těch divných německých nářečích, kde se německý Račák skoro ještě spíše dorozuměl s českým Podračákem než třeba s Němcem od Žacléře. Jakápak to někdy byla němčina! Dali mne na učení němčiny do Žacléře, k hospodskému, který se jmenoval Johannes Žižka, jehož rodiče byli ještě Češi; on sám mluvil ještě špatně česky, ale stejně také nevalně německy. Žena byla rodem Polačka, děti ovšem byly už úplnými

Němci. A vezměte si tu žacléřskou němčinu. Místo „nichtwahr“ se tam říkalo „geloka“, „koukej, Frantíku, postrč ten vozík“ znělo: „huloka, Francla šivka s'váhla“ a nedělní oběd, vepřová s brambory a okurkovým salátem to bylo: „švejnaflejš on épena on gorkazolóta.“ – Nu, bylo tu při společném životě všelijakých přehrad a hranic, bylo jich už v samotném dorozumívajícím prostředku řeči, všelijak to oddělovalo od sebe namnoze i samotné Němce, přišlé sem kdysi z různých krajů Německa. A teď tomu dán (vzpomínám na domov) i viditelný výraz v Úpici-Podráčí: celní hranice. Podráčí už není zajímavým, divným koutem Úpice; teď je to Německo. I kopec Velbaba, o kterém se bájí, že tam snad bývalo pohanské božiště, je teď Německem; tam není lidí, Čechů ani Němců, jenom balvany a les.

Rodné krajiny

Ukažte mi člověka, který nemá žádného rodného kraje; ten, jestli je to vůbec bytost zjevných obrysů, byl zajisté osudem nějak okraden! To spíše už znám nějaké lidi, kteří mají rodných krajů více, skoro všude, kde se kdy zdržovali, neboť tak jest člověk přizpůsobivý a vždy a ve všem schopný nějakého přilnutí a růstu a ovšem i fanatismu, že mu přirůstá k srdci všechno, s čím ho kdy co životně spojilo.

Co mne se týká, jsem přesvědčeným regionalistou a nemám pro svůj rodný kraj než chválu, i když už tam není všechno, co k němu náleželo: dědečkův mlýn v Hronově je už dávno cizí, Panský dům v Malých Svatonicích vyhořel a Úpice také není, co bývala, když už není farské louky, kde se mezi kopřivami, šťovíkem a kakostem tyčila farská stodola. – Myslíme-li na rodný kraj, není to zajisté žádný jiný než kraj našeho dětství, ten kousek světa, který se nám otevíral ze všech nejdříve, ten kousek přírody, s kterým se ze všeho nejdříve setkaly čerstvé a lačné dětské smysly, který nás spoluutvářel a i podmiňoval, protože v něm počínal náš živočišný i duchovní růst. Tehdy byl svět pro nás ohraničen rodným krajem a – pamatujeme-li se dobře – bylo v něm vše, ba ještě víc, všeho přemíra. Všeho, toho nejmenšího i velikánského, nejtepleji blízkého i nesmírně dalekého, dobrého i strašlivého, všechno, co vzbouzí napětí rozměrů, pocity důvěrné bezpečnosti a k tomu pak zvědavosti a touhy. Ovšem, vždyť tu byl domov, klín rodiny, hnízdo, do kterého ten rodný kraj zasahoval všemi svými životními charaktery – věru že tím vším je člověk určován bezmála už jako určitý přírodopisný druh, nemluvě o příslušnosti národní.

V nejvnitřnějším nitru se pořád ještě držím toho našeho podkrkonošského nářečí, jak sem ho slejchal u nás, dyš lidi chodili k doktoroj Čapkoj, že jim je ňák diuně, dyš byli polámaný, děti marodily, bolely voči, udály se boláky a tekla kreu, a každý jiný dialekt zdá se mně trochu cizí a tedy trochu strojený a komický. Řekneme-li „naše“ a „u nás“,

znamená to, že to jiné a jinde není docela takové a že tomu něco základního chybí. To je to rodné, čeho se rádi a patrně z velmi silných vnitřních příčin občas přidržíme. Toho rodného i rodového, na čem přece jen v něčem zakládá ten náš živočišný i lidský typ. Až do těch rodných jídel, která občas musí přijít na stůl, neboť jinak bych se cítil zaprodán do egyptských zajetí, jídel, která byla jídly rodiny a rodné krajiny a nad jejichž výtečností a silou se pyšně rozhlížím, žádaje bezpodmínečného souhlasu. A až do těch rodových předností i chyb, do vlastností, kterým se říkává spíše kriticky než s uznáním čapkovské, nezadatelných, neboť taková a nejinačí je z gruntu naše soustava.

Ale šíře vzato, rodné krajiny jsou tak trochu všude, kde jsme nějak rostli a se utvářeli. A kde nás obemklo něco vlídného a vnitřně důvěrného, neboť zlé zkušenosti, to není růst, to je jen zvýšená obeznanost a vlastně je to nepřátelská cizina. Mám v ČSR více svých rodných krajin, v jejichž lesích se leskne jadrné listí kopytníku a mezi kameny roste břečťan. Krajiny, které mají svá kouzla a svá tajemství. Krajiny nějakého spříznění, nějakého srozumění. A jsou duchovní rodné krajiny. Rostl jsem za plotem naší zahrady v Úpici, ale také ve všech svěťadálech Verneových románů; byl jsem hrdým Indiánem, chladnokrevným Angličanem, námořníkem v bouři. Dlouho jsem svou mysl pobýval v kraji, kde byla tak těžce a krásně milována Hamsunova Viktorie. Dlouho má mysl žila v Paříži, než jsem ji uviděl; silně dlela na pobřežích starého Skotska; domnívala se býti doma kdekoli na světě, dobývala se v knihách k branám sladkých rájů i nejzatracenějších pekel. Jistě, člověk se rodí jen jednou, aby se pak ještě rodil zvolna, dobýváje sebe sama klikatě i v prudkých nárazech, pokud mu zbývají čerstvé a nenasycené smysly a duše potřebná k růstu. Ale pokud je rodný kraj zároveň domovem, vracejí se ztracení synové nejinač než k otcům, domů, až tam, odkud vyšli, neboť pak teprve je dokonána každá veliká cesta a každé toulání a já, nezdráhám se to přiznati, mám nadmíru rád rodný kraj i rodné toulání, trvale přitahován, trvale se odpoutávaje, v ustavičném návratu.

Práce

O nějaké věci

Byl jsem požádán redaktorem a vydavatelem „Veraikonu“ o článek do tohoto čísla, věnovaného našemu mladému umění, jehož si vážím a v němž se též sám svou životní prací umísťuji.

Přiznávám se, že vlastně vůbec nerad píši; že mne to málo těší, že mne jediné těší projevit a vyžítí vše, oč mi právě jde, v práci nejvlastnější. Říká se o nás, umělcích z mladší generace, že jsme gramotnější, než umělci u nás průměrně bývali, že se umíme dobře písemně projevit. Nuže, to není z vlastní potřeby, nýbrž z nutnosti; naše kritika, ani naše publikum nemají dosti výtvarné kultury a správného čichu, i musili jsme tedy sami ujasňovati a hájiti. Tak se člověk chtěj nechtěj stává tak zvaným teoretikem, platí za nadšeného vykladače, je prorokem a případně mučedníkem. Co mne se týká, nemám žádnou z těchto úloh rád, a skutečně skřípám vnitřně zuby, když cítím, že něco takového proti mé vůli i mému citu stává se mi údělem. Nechci být kazatelem, ani prorokem, tím méně pak mučedníkem. Cítím to občas na své celé existenci, já, který nenalézám naprosto žádnou rozkoš a morální pýchu v tom, býti obětí svého přesvědčení nebo nové myšlenky. Je trapné býti obětí nebo mučedníkem, být zneceňován, vyvržen, trestán; bědné, trapné a nechutné pro člověka samotáře, který není „P. U.“, nýbrž loajálním vůči životu a světu. Příčí se to prostě mému civilisačnímu citu. Svět by měl ve svých kolečkách a čepech probíhat hladčeji. Rád bych se vždy uvaroval údělů; chci býti pro každého malířem, jako jsou všichni ostatní, a ani ne tak levně a pro nic za nic, jako tak mnozí ostatní; chci to i s pozitivky k této hodnotní třídě příslušejícími.

Tato velmi osobní předmluva sleduje obmyslně ten účel, ochrániti mne, aspoň pro tento případ, křivého zdání teoretičnosti a prorokování, kde míním prostě utrousiti nějakou poznámku o moderním, „kubistickém“ umění.

Když malíř před dvaceti lety namaloval hodně fialový a tečkovaný stín, odpovídal na udivené a pobouřené otázky „já to tak vidím“. – Dnes, když se někdo dívá kubistickým hranatým ženským, s nimiž by pan Kobliha z „Moderní revue“ nechtěl spát (což mu docela schvaluji už proto, že ty kubistické ženské nejsou na spaní), když se tedy někdo dívá nemateriálnosti, neperspektivnosti a „primitivismu“ těch kubistických obrazů, je těžko říci, že „to malíř tak vidí“. Říká se tedy z dobré vůle, ale směšně dobrým výsledkem, že to je jeho vnitřní individuální představa, čili vlastně, prostěji řečeno, nějaké vnitřní podivínství, soukromá ne-normální uzpůsobenost, která nedovede nebo nechce chápat vnější, skutečnosti tak, jak si v tom dnes libuje většina ostatních. Je to výklad mylný, ač odpovídá pravdě v tom, že umělec zde vytváří spíše to, co cítí, než co mu dává pouhá optika.

Uvedu zde raději citát: „...umělec svrhl se sebe vůbec veškerá pouta vnější závislosti a zákonitosti, podvoluje se jen zákonům vnitřního svého individuálního zření, snaží se poznati *svůj vnitřní duševní, neskutečný svět*...“

A druhý citát, německý; tedy ovšem hlubokomyslnější, filosofičtější, metafysičtější: „Die impressionistische Mosaikkunst war Spiegelung im Augenblick, der Expressionismus spiegelt sich in der Ewigkeit. Der Expressionist in seiner Betonung des *Geistigen und Leugnung der Außenwelt* nähert sich der *Theorie Berkeleys*, daß das *Sein der Dinge nicht in der Existenz, sondern im Vorgestelltwerden* (esse et percipi) bestehe, und daß *nur Geister, deren Wesen die Bildung von Vorstellungen ist* (esse et percipere) *und ihre Vorstellungen in der Welt existieren*.“

Nuže, nechápu dobře, proč mermomocí ten zvláštní a generální rozpor mezi skutečným vnějším světem a „neskutečným duševním světem“. Jako by vnější svět téměř ničím podstatným nebyl, jako by byl klamnou a plytkou hrou jevů, a nic tedy neznamenal vedle nějakého vnitřního, duševního, neskutečného světa malířů. Vedle toho lepšího světa malířů, v němž se prochází tolik nudit, kde na odív vane mnoho mystiky, exaltace stylizovaného spiritismu, idylismu i dramatismu s příslušnou barevnou nádherou. – Teda tolik tohoto lepšího neskuteč-

ného světa v kubismu tak tuze mnoho nevidím. Ani nevěřím, že by bylo tolik tohoto nesouladu, ba přímo nepřeklenutelného rozporu mezi veškerou skutečností světa a lidskou duší.

Jistě tu neběží o rozpor, nýbrž o soulad, ne vzájemnou cizotu a takovéto nepřátelství, nýbrž o rozumění. Myslím se strany člověka. Záleží na tom, jak tu vnější skutečnost prožíváte a co vám poskytuje, jak jste ji obsáhli. A jak ji potom, za účasti všech svých duševních mohutností, dovedete znovu vybavit, vytvořit ze svých prostředků, z mnoha vjemů a zkušeností utvořit nový fakt, z nestálého a nejednotného dění utvořit trvalost. To neznamená utéci od skutečnosti do nějakého tajného koutu nitra, kde pro sebe a neodvisle od vnějšku sídlí ten obzvláštní vnitřní svět, schopný tu vnější skutečnost korigovati, jak by snad, aby byla lepší, měla vypadat.

Nechť vyhlíží tak, jak je! – Je tak dobrá dost.

Ovšem, myslíte-li, že naše vnější skutečnost je taková, jak ji známe z nehodných šablon, řekněme z obrazů – ne, raději to neřeknu, kterých všech – pak by ovšem nebylo možno prožítí ji umělecky v něco trvalejšího a zákonitějšího, co by člověka umísťovalo na žebříku všeho stvořeného nejbližší k Pánubohu.

Jest ovšem dvojí. Na jedné straně je vnější skutečnost světa, jež by obstála i bez člověka, a na druhé straně je obraz, dílo lidské. Závislost na skutečnosti celé, ať si ji už dělíte na vnější a vnitřní, je však úplná. Nemá však být bezzákonitá, chvilková, povrchní. Prokazovati, že – v čem – a proč – v moderním umění tato závislost tak povrchní a nelidsky bezduchou není, stálo by mnoho slov. Na těch nových obrazech je to však dosti jasně zjevno každému, kdo jim pokojně rozumí.

Chtěl jsem tu spíše jen dementovati než dokazovati. Lépe jest chápati sám než býti dlouze přemlouván.

Čapek o Josefovi

Pan redaktor této revue mně dal velice laskavý návrh, abych u příležitosti své souborné výstavy sem napsal několik slov sám o sobě. Myslím, že si představoval, že z toho vyjde něco zajímavého; já, zlákan svůdností jeho návrhu, jsem si to v prvním okamžiku představoval také; ale nyní vidím, že jsem docela bláhově vlezl do náramně svízelné situace. Nevím prostě, kudy a jak do toho.

Co mám o sobě říci, když je teď na jiných, aby zváživše mou práci, kterou neprozřetelně uvádím na oči veřejnosti, o mně mluvili, mne rozebrali a aby správně trefili hřebík právě na hlavičku? Naskýtá se mně však zde vzácná příležitost, abych sám předem řekl si o sobě všechno zajímavé, obdivuhodné a velkolepé, co bych takto mohl nasugerovati těm, kdož se budou dívat na mé obrazy, vyslovovati o nich úsudky a psáti referáty. Měl bych, z důvodů taktických, říci buď něco takového jako třeba, že staří mistři jsou mými učiteli, že, dejme tomu, Leonardo nebo Michelangelo jsou mými vzory (abych se takto dostal do dobré společnosti), nebo bych měl prohlásiti, že až dosud umění za nic nestálo a teprve já že jako ukazuju, jak se na to má jít. Obávám se však, že by mně to nikdo nevěřil; nebyly mně uvěřeny už mnohé věci, sice také nehorázné, ale mnohem opodstatněnější, než by bylo jakékoliv sugestivní gesto pokorné pýchy nebo pyšné pokory.

Nebo bych tu měl vysloviti nějaká veliká slova a krásné definice Umění, aby z toho bylo vidět, že o něm smýšlím velmi posvěceně. Když však člověk chystá svoje obrazy pro výstavu – což sice pro mne nebylo velkým nepohodlím, neboť skoro všechno, co jsem kdy udělal, mně pořád ještě pěkně zůstalo doma –, když se tedy kouká takto zblízka na sebe a na svou práci, tu sotva mu napadnou veliká slova a krásné definice, neboť vidí v první řadě, co by byl měl udělati lépe a jinak. A v tu chvíli (aspoň já jsem to tak cítil) nelze mu mysliti jen na umění. Musí

pomýšleti také na sebe, nejen na malíře, ale také na člověka, a musí pomyslet také na život.

Ať je to už jaké chce, ať je to hubené nebo tlusté, intelektuální nebo pudové, červené nebo zelené, včerejší nebo zítřejší, je to konec konců přece jen kus vývoje, kus práce, nějaké malování, nějaká umělecká záležitost. Ať takové nebo jinačí, lepší či horší, ale z úhrnu takových uměleckých záležitostí skládá se náš umělecký život, přítomné české umění. A tu – nikoliv po prvé a s údivem – jsem opět velmi jasně pocítil ten zvláštní stav a úděl, že mně nebylo dáno jinak, než abych v českém umění vždycky byl jakýmsi outsiderem a externistou. Nikoliv z vlastní vůle, ale tak – jedno s druhým to tak přišlo – nějak tak, jako kdybych nebyl z branže a nebyl v českém umění tuzemcem. Pokud mně bylo možno přijít jako výtvarníkovi před veřejnost, neudálo se to v rámci našich uměleckých organizací, spolkových výstav ani odborných výtvarnických časopisů, a snad i to, co mi tu zbylo podniknouti na vlastní pěst, může být považováno za pytláčení. A tak i v otázce samé existence, kterou bylo mně vždy vydobývat si na jiném poli, ve všech jiných oborech, než je vlastní métier, výtvarnictví.

Z této situace je jasno tolik, že jsem se asi nějak obětoval buď sobě nebo nějaké věci, či vlastně obojímu v jednom.

Ale co je to, ta moje věc?

Řekl bych, že jsem ji snad mnohokrát vyslovil obrazem i slovem, či snad zatím jen částečně, neboť je to dílo celého života. Bylo by mi teď těžkou úlohou zahrnouti ji do několika slov. Ale kdybych měl vypovědět své krédo, tu nepochybně bych o tom, v co věřím a co chci, řekl asi totéž jako každý umělec, který by chtěl mluvit věcně a bez kulatých slov. Nebylo by to naprosto nic divného a kacířského, co by nenáleželo do umění a k umění. Z toho by tedy vyplývalo – když tedy to těžko přijatelné neleží v krédu a v definici –, že asi nějaký zcizující rys leží v praxi, v duchovém i konstruktivním pojetí výtvarného úkolu.

Když jsem se rozhodl stát se malířem, tehdy jsem zrovna byl v továrně zaměstnán jako tkadlec, montér a zámečník. Nemohu říci, že jsem tam byl nešťasten a že by se mně byla ta práce se stroji protivila.

Naprosto ne, ale cítil jsem strašně jasně tolik – kdybych tu provždy setrval – že by zde můj život uplynul marně, že bych takto svůj život cele nevyžil. A jestli mne tu velmi krvavý hlas duše pudil k malířství, nebylo to proto, že bych si malování obrazů představoval jako práci mnohem lehčí a blaženější, než je smontování tkalcovského stroje a tkaní cvilinku, a také jsem ani okamžik nesnil o tom, že budu v pěkném ateliéru malovat modelky a dělat z nich víly nebo bohyně, nebo si jezdit po světě a předvádět poutavé krajiny, ačkoliv jsem odjakživa zasažen jistou dobrodružností. A co jsem tedy chtěl na té proklaté galéře umění? Netáhlo mne to, být na ní pasažérem; myslím, že jsem chtěl opravdu být na ní řádným námořníkem, až popluje s rozpjatými plachtami.

Tak tedy neměla pro mne smyslová stránka umění té přitažlivosti a tolik podstaty, jaká se smyslovému živlu v umění obyčejně přikládá. Vždyť se ve mně něco vzpírá syrovému naturalismu, ale vzpírá se to snad ještě příkrěji všemu výtvarnickému narcismu, jaký se zhlíží v mělkých studánkách akademického malířství. Důsledky tohoto povahového založení jsou asi na praxi až příliš stroze a naze zjevné.

A tu již snad nemusím za sebe nic dokládat. O tom, co je tu dobré a co k nevýhodě, podává nejvěcnější svědectví sama práce. Není a nebude jinou, i kdybych ji omlouval či okrašloval jakýmikoliv důvody a posvěcenými slovy. Nespolečenskému člověku je těžko mluvit o sobě, ale když už v tom jsem, mohl bych ještě ledacos o sobě říci, že tak a tak cítím a smýšlím, mohl bych mluvit o tom, co mám rád a co nemiluji, co chci, kam mířím, proč jsem udělal to a ono, proč tak a ne jinak. Mohl bych to říci, protože mnohé jsem dělal s jasnou vůlí a jasným vědomím, spoléhaje, že nejspodnější pohnutky jsou velmi základní, přirozené a nejpodstatnější lidské. Ale všechno to, co bych mohl říci, chtěl bych raději namalovat. Bude to tak lepší, poskytne-li mi boj o život k tomu dost volnosti, soustředění a času.

A především pak jsem rád, že už jsem s tímto článkem hotov. Vždyť tady pořád šlo o to, udržeti rovnováhu!

Článek o sobě?

„... – udělejte mně svou vlastní karikaturu a článek o sobě!“ – To se snadno řekne, ale někdy velmi těžko dělá. O všem jiném se píše snadněji než o sobě samém. Nejsnáze lze se definovat polemicky, opřít se proti něčemu a stavět proti tomu sebe, svou vlastní konstrukci světa a váhu svého temperamentu a rozumu. Ale povídati o sobě tak volně a nesevřeně jako o čem jiném, to je sotva možno. Aspoň ne kdykoliv.

Nejsem už ani tak mlád a zase ne tolik stár, aby se rádo a lehce mluvilo o sobě samotném. Mnohé ponechává člověk sám sobě, aby se nikdy nemínil z toho vyznat, a nemusí být ani malířem nebo spisovatelem, kterému ještě tak nejspíše by mohlo na tom záležeti, aby sám ze sebe zaranžoval poutavou výkladní skříň pro zájem veřejnosti. Mohl bych tu myslet na čtenáře, kteří tento sešit budou číst, a říci při dobré mysli, že je mám velmi rád a že velmi rád bych jim všem co nejlépe posloužil, aby se nám co nejkrásněji vedlo v blahodějném ovzduší vzájemné náklonnosti a lásky. Pohříchu nejsem naplněn city tak harmonickými. Jistě že je zdrávo a příjemno cítit se dobrým dělníkem umění a také znám pocity dobrého svědomí z řádně vykonané služebnosti, ale – jak se to už tak mnohdy správně cítilo – umělec bývá živočichem méně civilisovaným než čtenáři a diváci. Jest ovšem hotov vždy co nejrozhodněji kázat, že to myslí co nejobecněji dobře, a prohlašovat, že koná svou věc co nejřádněji; je ctižádostiv uvést svůj obor do posláním co nejvyššího a nejužitečnějšího, nadati ho civilní ctností, účelem a prospěšností kulturní i civilisační, i službou národu a lidstvu vůbec. Ale na dně duše není po každé tak způsobilým civilisačním hochem, jakým by se vždy jindy chtěl jevit. Dosti často bloudívá jinde a tu se mu nechce dělati jeho kulturní úlohu. I jde tedy někdy jaksi za školu, a tu se mu zdá, že tady teprve vidí ty nejkrásnější věci.

Včera jsem viděl – dokonce ponejprve v životě – letět ve mracích čápy. Vzduch byl prudký, mračná oblaka se řtila k obzoru a na nich

rýsovaly se křepké a daleké šipky ptáků, mířících kdož ví kam ke kterým vodám a osadám do dálky. Přišlo mně pomyslet na umění. Kam míří, když se tak vznášejí v letu, nenechávajíce se nikdy zcela poznati? Jistě že mají své pevné cíle, svá místa k postání i hnízda na komínech. Ale ti ptáci snad letěli zbůhdarma, snad jen proto, že mají křídla a že mračna letěla – nuže člověk vždy nemyslí jasně a neví ani co by chtěl –, přál jsem si letět tak v mracích pro nic a lhostejno kam. V těch dnech pokoušel jsem se také přemýšlet o účelnosti a účelech umění, jak se dnes o nich dost mluví. Je to vážný příkaz, a hřeší, kdo tu nevykoná svou povinnost. Ale v témže světě a dni snad lítá tu něco v mračných oblacích jako pták, zbůhdarma nikam a pro nic, málokomu pro podívanou, volnost a svoboda, ani účel ani cíl, živel věčný, věčně míjející.

Nemyslil jsem ničeho jasného. Říkává se starou literární šablonou: pohnutí bylo tak mocné, že hrdinovi nedostávalo se slov. Nuže, snad ani nejsem hrdinou této povídky, a může býti, že právě když člověk je mocně bez pohnutí, že nedostává se mu slov. A nejméně takových, ze kterých by se svlékal nebo do kterých by se oblékal.

K vlastní výstavě

Když jsem se chystal uspořádati tuto svou výstavu v Brně, byl jsem upozorněn na to, že by katalog potřeboval předmluvy, která by slovem přiblížila publiku malíře a jeho práci.

Je pravda, že umělci není ani tak poslouženo chválou, kterou by nějaká vlídná ruka mohla o něm napsati, jako spíše by mu prospělo, kdyby byl dobře přijat obecnstvem a lehce a pružně chápán. Na to není ovšem žádných účinných receptů, a nejméně jistě by to byly takové, které užívají mnoha těžkých řečí. Myslím tedy, že bude nejlépe, když se o sobě stručně vyjádří malíř sám, když řekne, proč dělá svou práci tím a tím způsobem a kam s tím směřuje, jaká je jeho myšlenka a jaký cíl.

Nemohu ovšem několika řádky vysvětliti a omluviti vše, co na moderním výtvarném projevu se obecnstvu nechce líbit, co se mu zdá divoké, přehnané a cizí. Průměrný divák navykl si malbu vnímati a oceňovati v té míře, jak se mu zdá čitelnou, podobnou a krásnou dle vzorů přítomných; chce, aby namalovaný pes byl téměř k nepoznání od psa skutečného, a je-li po této stránce uspokojen, je ochoten odpustiti namalovanému psu, že neštěká. Nebo je spokojen a souhlasí, když dnešní obraz je hodně podobný obrazům starým, protože ty staré navyknul se již dávno čísti a nepředkládají mu tedy nepohodlných hádanek. Je však dlužno přiznati, že moderní obrazy jsou vskutku složitější a v prvním okamžiku tíže rozluštitelné, než ty staré, neboť se do valné míry od charakterů přírody odchyľují.

Zde ovšem je třeba říci, že příroda a umění jsou zcela různé věci. Příroda je dílem vesmíru, umění však dílem člověka. Příroda může být tak krásná jako umělecké dílo, umělecké dílo tak pravdivé jako příroda, ale jedno i druhé jest zcela různé podstaty, která nemá být zaměňována. Malíře těší a je to jeho první úlohou, aby své prostředky na ploše: linii, barvu a skladbu zachoval si čisté a v pořádku, aby je uvedl v nejvlastnější vysokou disciplinu. To se neděje cestou nějakého napodobě-

ní přírody, nýbrž cestou tvoření ve výtvarném řádu. Tento výtvarný řád má být především předmětem estetického požitku a hodnocení, ale právě v tomto podstatném bodě nechce občanstvo moderního umělce sledovati a nelíbí se pozastavuje nad jeho linií, barvou a skladbou, zamítá ji a žádá si místo toho přírody.

Pokud se týká přírody, není nikterak v záměrech moderního výtvarnictví dopouštět se na ní rouhavých urážek a dělati si z ní blázný. Vidí a oceňuje ji zrovna tak dobře, ne-li lépe, než každý nemalující civilista, a odnáší si z ní svůj profit. Domnívá se však, že by udělal velmi málo, kdyby ji pouze napodobil, neboť skutečná voda nebo koroptev jsou rozhodně bytelnější, než voda nebo koroptev napodobená. Je přesvědčen, že úlohou malování není imitovati přírodu, nýbrž utvořiti umělecké dílo. Umělecké dílo jest ovšem něco, co má zcela svou, z přírody nevypůjčenou kázeň a svůj řád. Proč má míti svou zvláštní kázeň a svůj řád? Proto, aby bylo něčím celým, nepolovičatým, aby bylo svou celou skutečností.

Tím nechci nikterak říci, že obraz je tím více svou skutečností, čím více je abstraktní. Naopak: umělcův výtvarný cit a výtvarný intelekt nejsou nic abstraktního, rovněž jeho linie, barvy a skladba nejsou něčím neskutečným. Jsou, či mají být tak skutečné a organické jako země, květiny, stromy, lidé i oblaka, z nichž Stvořitel učinil svět. Z nich moderní umělec staví svou malbu a tato malba chce být dokonce jakýmsi druhem pasti, do níž on velmi horoucně jímá skutečnost. Snad se tam zdá být drobet skřípnuta a sevřena: ale je tam! Jde tu tedy malíř na to s jistým obmyslným úkladem; nenapodobí přírodu, ale jde na ni, na nepravidelnou, s hranatostmi, oblastmi a geometrickými čarami, chce ji chytit na nějakou divnou barvu, co ona je třeba pěkně pestrá, a on ji na to dostane! Je na to mnoho způsobů, dle toho, jaký je malíř, jak je založen, jak zachází s výtvarnými prostředky a dle toho, co ze sebe a ze skutečnosti chce vyslovit, neboť vidění skutečnosti a její vnitřní prožití jsou nejsilnější pohnutkou pro malíře, aby se pokusil o její výraz. Nedokazuje tedy malíř svým dílem, že takhle vyhlížejí věci v přírodě, nýbrž že takové a takové jest umění.

Není tu žádné vědy ani mystiky, než vytríbený výtvarný cit a smysl, a métier.

Všechno své jsem vynaložil na to, abych dokázal, že je nutno žít daleko nad pouhý optický naturalismus, aby byl utvořen výtvarný výraz skutečně čistý, obsažný a živý. Nasadil jsem na to všechno, i svou malířskou existenci, i své pohodlí. Usiloval jsem dojít výrazu co nejjednoduššího při maximu vydatnosti; netěšily by mne procedury složité a nečisté, žádná laciná výpomoc, jakou může poskytnouti naturalistická napodobivost nebo akademická konfekce. Přísně jsem se střehl vpustiti do své malby teple lepkavou smyslovost a smyslnost, pokud by do obrazu jistě a volně nevproudilo to duchově podstatnější: výtvarný jas. Jestli mně bylo při mé práci s čím se potýkati a co přemáhati, nebyl to chladný intelektualismus, který mně někdy velmi omezeně a upoceně bývá vytýkán, ale naopak přemíra sentimentu, dojmové komplexnosti a lehkovážné zručnosti, co často bylo nutno udržeti na uzdě. Že by tato práce svědčila o povrchnosti a lhostejnosti ve vztazích vůči přítomnému světu, to, doufám, nemožno vytýkat. Jestli je tu co vytýkati, pak nejprve to, že výtvarné vzrušení a výtvarnou kázeň nedaří se vždy vyrovnati tak přesvědčivě a mohutně, jak by si toho především malíř sám co nejhoroucněji a nejvážněji přál.

Kresby na dětský motiv

Někdy bývá u nás třeba poomluviti či zodpovídati se trochu za to, že něco děláme. Tyto kresby mohly by mně snadno přivoditi výtku, že jsem si našel půvabný žánr a že se v něm hříšně opakuji. Mohu na to odpověděti, že je to přece jen zlomek, jen jeden z úseků mé ostatní malířské práce, ale raději otevřeně přiznám, ano opakuji se tu a budu se asi ještě mnoho opakovati, je-li opakováním hledání něčeho, co nás stále znovu láká a podněcuje. Je to jako náपěvek, kus ptačí melodie, který, stále týž, ozývá se v různých chvílích skoro z těchže a vždy zase jiných míst: ted' z keře, nyní ze štítu chalupy, pak zase z kouta u plotu a nato z trávy. Ty děti si ustavičně hrají: nikdy toho nebyly a nebudou nabaženy a též já nikdy toho nebudu syt. Hledám tu jednu dětskou písničku, kterou jsem si trochu zapamatoval ze svého vlastního dětství: zaznívá mně z keře, ted' od meze, od silnic a od chalup, pak zase z trávy. Nikdy s tím nebudu hotov, nikdy se mně nezdá dost úplná a čistá; byla to sice velmi prostá písnička, ale dovedla obsáhnouti a naplniti celý svůj malý vesmír.

Jsou to kresby za řadu let, jak to napadalo a stále svádělo k přemnoha letným záznamům na nejnepatrnějších útržcích papíru. Odtud i jejich někdy nestejný a měnící se styl. Jako nejvhodnější materiál ukázal se mně máčený francouzský pastel na mokrému ručním papíře, je to tedy jakýsi kříženec mezi pastelem a akvarelem, technika, připouštějící sice hrubý, ale dostatečně výrazný a pružný rukopis. To hlavní však ovšem nemůže býti vyřízeno jen technikou; ty děti si ustavičně hrají, nikdy je to neomrzí, ještě musím, ještě znovu, pořád to zaznívá ke mně z keřů a mezí, pobízí od chalup a zase z trávy.

O ilustrování dětských knížek

O ilustrování dětských knížek? To jste, pánové z Panoramy, trefili zrovna na toho nepravého. Co já mohu o tom říci? Nejsem ilustrátorem z povolání, ba jsem vlastně jaksi ilustrátorem proti své vůli, tak trochu jako ten Molièrův drvoštěp, kterému bylo přisouzeno dělati doktora; dělám tedy ilustrátora, protože se to po mně žádá a protože někdy potřebuji nějaký ten výdělek. Sám od sebe bych na to nikdy nepřipadl. Ovšem bylo to něco jiného, když jsem dělal obrázky k *Pejskovi a kočičce*: tehdy mně sedělo na klíně děcko, které chtělo, abych mu maloval pány a dětičky a kočičky a pejsky, dívalo se do toho a poroučelo si, aby to bylo takové, jak to dětské oči a mysl potřebují. Ted' už jsme z toho oba venku, já i Alenka; ona trochu vyrostla a já jsem se stal menším; ví, že takové obrázky se dělají pro tisíc dětí a ne jenom pro ni, že to není jenom domácí zábava, ale práce, úloha zrovna tak těžká, jako jsou úkoly školní. Ilustrování knížek není tedy mou vnitřní potřebou a – musí-li to být – pouštím se do toho s velikým *nářkem a klením* (velmi použitelný a k různým životním záležitostem přenáramně vhodný citát ze *Sviňského námořníka*¹). Neboť ilustrování, jako každý úkol, je námaha a nepohodlí a – protože nejsem ilustrátorem z odborné náruživosti – uvádí mne vždycky tato úloha přímo do paniky. Chovám v hloubi srdce k ilustrátorům (mne ovšem vyjímaje) patrně až pověřenou úctu a obdiv. Takový pořádný ilustrátor musí býti schopen vykreslit jakž takž cokoliv, nač si jen pan autor vzpomene. Tak mnohý malíř, který maluje obrazy, oddá se pěkně své manýře a svému automatismu a už to běží. Ale ilustrátor aby znal kde co, trefil cokoliv, měl všeobslhlé znalosti a povědomosti a dovedl si pomoci z každé kreslířské svízele. Jeho svět a možnosti aby byly hodně širší než u malíře, který se soběstačně kočí jen na svém vnitřním snu, ve kterém pobývá tak málo bytostí,

---

¹ Bližší viz Spisy bratří Čapků.

sdružených s tak nepočetným mobiliářem, že by se to všechno vešlo do jednoho malého pokojíčku.

Aber der Illustrator muß hinaus, ins feindliche Leben, a má vykreslit všechno, co se v tom nepřátelském životě může i nemůže vyskytnout.

Tak jste mne také uvedli do největšího děsu, když jste mi navalili ilustrování toho pana Grahama. Nikdy jsem taková zvířátka nekreslil a není to maličkost pustiti se do něčeho, na co člověk není nacvičen. Praxe a cvik v určitém kreslířském oboru, určité látce, znamená nad pomyšlení mnoho; stálo by někdy za úvahu, co všechno, jakou pohotovost a jistotu, bohatost, kyprost a invenci v grafickém rázu a úpravě, zkrátka jakou formu (ba až i ve sportovním slova smyslu) možno vytěžiti z kreslířské specializace.

Té výhody jsem tu já neměl. Nezbyvalo než vzíti do ruky starého Brehma a podívati se do něho, jak taková myš, jezevec a vydra vlastně vypadají. Shledal jsem, že vypadají do značné míry jako exempláře vypchané v museu. Nuže, už to je značná úloha pro někoho, kdo to nikdy nedělal, vykresliti jakž takž k poznání to či ono zvíře. Ale pan autor si je žádá v akci: mají jednati, krtek má být dobráček a má se v lese bát, králíci mají býti hrubí a nezvedení, vodní myš má nadávat, žabák má být potřeštěný a velkohubý, myšičky mají zpívat vánoční koledy, ostýchajíce se, chichotajíce se a otírajíce si nos. Tu tedy, protože nikdy jsem neslyšel králíky sprostě povykovati a neviděl myšičky se pošťuchovati při zpěvu koled, bylo třeba opřít se až o jistou tělesnou představu – to jest, vžít se do toho tak, jako kdybych toto všechno dělal sám, byl krtkem, který se bojí, králíkem, který nadává, myší, která se upejpá a má prostydý nos – a vycházej z této představy, dáti zvířátkům o to trochu více než jen přírodopisné nakreslení, totiž pohyb a děj. Jestli jsem to netrefil lépe, tak buďte ujištěni, není to z žádných jiných příčin než prostě proto, že to lépe neumím. To jinak nejde, když chybí cvik a zvyk.

Přizíraje ke všem chybám, kterých jsem se při ilustrování už četných dětských knížek dopustil, vyhlašuji pro ilustrování dětských knížek následující směrnice a zásady:

Ilustrace pro děti mají býti trefné a srozumitelné. Shledáte-li, že jsem těmto zásadám neučinil náležitě zadost, je to Vaše vina: však víte, jak jsem Vás zapřísahal, abyste mně toho Žabáka nesvěřovali, že na to nejsem a že to nesvedu.

Knižní obálka

To, co zde chci říci o knižní obálce, nechce nikterak býti generalizováním. Moderní doba přinesla sem řadu mnohostranných řešení a popudů a rozvinula se opravdu bohatá kultura nové knižní grafiky, mám-li tu však co vypovídati, je to především jen za mou osobní zkušenost a za zcela vymezený úsek této nové knižní kultury. Ostatně věru nejsem grafikem z povolání; dostal jsem se k tomuto oboru vlastně zcela náhodou. Jestli jsem v této práci setrval, bylo to především proto, že nečekaně a – přiznávám – i nežádaně, náhle se mi tu otevřelo ku podivu vděčné pole činnosti, v níž bylo mi přáno osobně se uplatnit.

A šlo to zrovna od nejprimitivnějších a nejnuznějších začátků. V dobách, kdy ještě válka nám po sobě zanechala drahotu velmi citelně znatelnou i v technikách tiskařských, bylo mně svěřeno provedení obálky, která měla býti laciná; bylo třeba se obejít bez štočku a nákladného tisku více barvami. Volil jsem tedy řezbu do linolea; beztak jsme nemuseli předpokládati (a nemusíme dosud), že náklad knihy bude tak veliký, že by to deska rytá do starého kousku linolea nevydržela.

Pochopitelně volil jsem řešení ve velkých a hrubých plochách, které by nejsnáze odolávaly upotřebení a tlaku. A tu tedy technika, třebaže prostná a nouzově volená, hned při prvním použití ukázala do jisté míry své zvláštní výhody. Především taková linoleová deska ovládá radikálně celou plochu, člení a barví ji naráz a hned ve velkých rysech. Lineární kresba pro štoček by asi spíše sváděla k jisté hubenosti, krotkosti a méně sumární komposici. Tím byla udána zvláštní cesta, připojující se souhlasně k modernímu řešení knižní obálky, jak je nacházeno u jiných a jinde. Nepochybně žádá si řádná knižní obálka, aby byla především ovládnuta a vytvořena jako celek. Nemá se rozpadati na obrázek, rám a písmo, nýbrž má býti ovládnuta tak jednotícími charaktery, že spíše se stává věcí, předmětem než obrázkem. Neboť není to obrázek ani ornament, co na obálce činí knihu vlastním organismem, věcí či

předmětem; vždy obálka zůstává pouze kresebnou plochou, je-li jen něčím přizdobena. Tato zásada netýká se jen rozvrhu, nýbrž i barvy; i barva má plně vytvářeti elementární výraz obálky a nemá sloužiti jen podružným účelům kolorujícím.

Tolik o obecně vnějším technickém rázu knižní obálky. Stejně závažnou složkou je však řešení úlohy dáti výraz individuální vnitřní podstatě každého jednotlivého případu a díla. Není to totéž, dělati obálku na knihu veršů, na ironický román, či na tragédii. Není to totéž, vypraviti obálkou dílo autora, který píše s lehkou elegancí, nebo autora, který píše hutně a temně. A již titul knihy jest jejím vlastním jménem a činí z ní vlastní individuum. Tak již sám text obálky určuje velmi podstatně její ráz. Ba směrodatně se tu ukládá již jeho někdy velmi značná délka, jindy zase jeho obzvláštní stručnost, co začasto už v prvním rozvrhu hraje svou úlohu jakožto složka kompoziční. Celý úhrn obálkového textu a ovšemže neméně obsah a ráz knihy vyvolávají tak v řešiteli obálky řadu představ, asociací a podnětů, jimž je pak třeba dáti vyjádření co nejjednoduššího, nejčitelnějšího a nejpregnantnějšího. Zajisté, nazývá-li se kniha *V oblacích*, *Povídky s pouště* nebo *Na horách*, vyvolává to u nás vždy jiné představy, naprosto odlišné co do asociací formálních, barevných, citových, dynamických atd. Tu tedy nutno tuto snivě roztěkanou tříšť představ pevně uchopiti a shrnouti do formální zkratky, která by co nejstručněji a zároveň co nejplněji obsáhla v obálce věcný výraz knihy. Je tu tedy třeba zároveň fantasie a zároveň velmi krajní věcnosti, a je to ovšem jediná cesta k individualizujícímu formálnímu bohatství, k němuž každá kniha poskytuje vděčnou a nikdy cele nevyčerpanou příležitost.

Stejně ovšem je třeba dbáti dobrého grafického efektu celého díla, totiž vytěžiti z techniky její materiální charakternost a krásu a zároveň vložiti do řešené úlohy onen nehmotný půvab a onu význačnost, co knižní obálku činí také dílem umění.

Jak se dělají knižní obálky

„He, nafouknul se, a chce dávat předpisy,“ řeknou mnozí, až uvidí nadpis tohoto článku. Neboť neměl-li by někdo psát na toto téma, byl bych to zrovna já, jemuž zvrtnutím osudu bylo uděleno, aby nadělal knižních obálek víc než libo. Ale redaktor tohoto listu si umanul trápiti mne o článek o knižních obálkách tak neodbytně jako smrt a dělá to už tak dlouho, že si nevím jiné pomoci jak se ho zbavit.

Prohlašuji tedy pevně hned na začátku článku „Jak se dělají knižní obálky“, že to nevím.

Dělají se nejrozumnějším způsobem a není v tom nijakého jednotného rysu a zákona. Pokud se týká mne, nedovedl bych tu ani z vlastní práce vyvoditi žádný recept ani obecný zákon. Každý tu dělá, co může a co je na něm žádáno, a za nejsprávnější je tu nejspíše považováno to, co vychází z rukou těch, kteří si vysloužili titulu odborného knižního grafika.

Já sám (přese vše) cítil jsem se vždy býti jedině malířem a nikdy grafikem. Nikdy mě nenapadlo, že bude to právě knižní grafika, kde bude mně mimo vše očekávání a vlastně mimo všechnu ctižádost dána možnost výtvarně se projevit a uplatnit. Dostal jsem se k tomu jaksi náhodou, bez předpokladů, bez předchozích znalostí a pouček a beze všech směrnic a nadto s jistou, dosti značnou dávkou anarchismu. Musím se přiznati, že nikdy mne obzvlášť nerozkochávaly bibliofilské edice, vzorně a vybraně upravené tisky, a referáty o nich jsem čítával vždy s jistým úsměchem sprosté kůže, neboť nějak příliš mně připomínaly referáty plesové s nadšenými popisy toalet. Ještě dnes беру do ruky knihy nadmíru jemně a eklekticky ušlechtilé ornamentované s tím neodbytným pocitem, tohle že není nic pro mne. Jak viděti, byl jsem tedy ke knižní grafice velmi málo povolán a předurčen.

Když jsem byl po prvé v Paříži, udělaly na mne velký dojem uniformní obálky levných edicí Alcanových, Flammarionových a jiných, které se mně právě ve svém velikém počtu a jednotné prosté úpravě

jevily být tím nejsprávnějším. Tohle, myslel jsem si, je mně to pravé! Tehdy jsem si ovšem nijak neuvědomil, že podmínky pro knihu nejsou všude stejné. To jsou nakladatelství stará, edice dlouho zavedené, kdežto u nás právě nejčilejší bývají nakladatelství nová a mladá, která ponejvíce vrhají mezi čtenáře moderní a nepřiliš populární literaturu. A krom toho jde u nás obvykle o nepoměrně malé náklady, a tak se u nás ustavičně ocitá na knižním trhu mnoho knížek s málo proslulými nebo známými jmény a je třeba velmi důrazně k nim upoutávati pozornost.

To tedy odvedlo mne od záliby k uniformitě k přesvědčení, že je nutno každé jednotlivé knize dáti její osobitý výraz, její zvláštní a odlišnou přitažlivost a podobu. Podíváme-li se u nás do knihkupeckých výkladních skříní, tu vidíme, jak zde jedna kniha volá přes druhou, jak jedna druhou přebíjejí a utloukají, jak každá nová hledí se vypíchnouti před těmi ostatními, které vyšly už před týdnem. Tu tedy je nutno přebíjeti v této hře vždy silnými trumfy. Nesporně vyhlíží dnešní kniha už hodně jinak, než knihy vydané před válkou. Dříve býval na knižní obálce buď obrazek, nebo v lepším případě subtilní ornamentika. Dnes už je zjevno, že do nové obálky přešlo něco z podstaty moderní reklamy. Nedávno prohlásil jeden z mladých knižních grafiků, že podle jeho mínění moderní obálka má býti plakátem. Nuže, šel bych v tom ještě dále a řekl bych, že plakátem má býti moderní plakát a kniha že má být moderní knihou. A je to právě moderní obálka, která – alespoň ve výkladní skříní knihkupecké – dává moderní knize její vnější charakter a podobu.

A jaká tedy je podstata moderní knižní obálky? Řekl jsem již napřed, že moderní knižní obálky jsou všelijaké, podle toho, kdo je dělal a pod jakou nutností. Někteří chtějí, aby moderní kniha byla po stránce ornamentální jemnosti a rytmu co nejpodobnější ušlechtilé knize staré, a jiní zase naplňují obálku nejpeřestřejší divočinou, neboť obálka všechno snese. Nechci říci, že mezi tím obojím je nějaká zlatá střední cesta, ale že jsou tu cesty jiné, ovšem nikoliv cesty obecné platnosti, nýbrž spíše osobní. S první cestou je tu něco společného, a to je snaha nadati materi (to jest papír a tisk) maximem speciálního půvabu a charakternosti,

jaký jen materiál, užitý ve směru vlastního zušlechtění, je schopen ze sebe vydati; s druhou cestou je tu rovněž něco společného, a to jest požadavek dáti knize nutnou nápadnost a význačnost. V obou případech má však běžeti nikoliv o krásu přidaného ornamentu, ale celé knihy jakožto věci, o význačnost nikoliv rozdivočelé malůvky, nýbrž knihy jakožto předmětu. Každá kniha má obdržeti svou vlastní podobu, svou tvář a figuru, aby se stala svou věcí mezi jinými věcmi. Má existovati tak význačně jako dejme tomu stůl, kladivo a hodiny, okarína, pták nebo květina. Toho ovšem se dosti nedocílí ani ornamentem, ani obrázkem. Ornament nebo obrázek existují v dobrém případě zcela pěkně samy za sebe, ale nečiní nic z knihy, která sestávajíc z formátu, listů, stránek a tisku (jak už vždy kniha jest), je na sobě nese. Ba řekl bych, že kniha se má přičiněním obálky státi i jaksi zbožím: hle, tady jsou pomeranče, tamhle sklenice, tam dýmky, zde motory, jinde kravaty a ubrousky či ručníky, a každé z nich má svou podobu, svou tvář a váhu a zde jsou knihy: kniha ta a ta, jiná a zase jiná, a každá něčemu a někomu dobrá. Tato určitá věcnost nesmí opouštěti umělce vypravujícího knihu, i když jinak jakkoliv popustí uzdu své fantasii.

Jaká má býti fantasie? Má co nejrychleji nalézti význačnou a snadno přehlednou formu, která formát knihy ovládá tak, že ho vždy spíše zvětšuje, než zmenšuje, a má co nejkratší cestou dojíti k té nejstručnější a přitom nejplnější zkratce, již má být tvář knihy narýsována. Při veškeré barevnosti má obálka mít svou základní barvu, při veškeré volnosti forem svůj základní tvar, což ji vyznačuje a jest jen jí vlastní. Je samozřejmo, že obálka má odpovídati obsahu a povaze knihy, ba má i vyslovovati zvláštní chuť, jakou chutná ten který autor; jsou autoři sladcí, drsní i podivní a všelijací jiní, a kniha může na svém vnějšku nésti již něco ze své chuti jako plody země a něco ze své podstaty jako věci života. Není-li tohle nalezeno hned bez dlouhých dohadů a úvah, tu je lépe toho nechat, neboť nelze tu nic, ba ani to nejprchavější, uchopiti jinak než naráz a pevnou pěstí, totiž takovou, která to ihned praktikuje ve formu a tvar. Ovšem, že nelze na obálce vyjádřiti vůbec vše, co kniha obsahuje; často se vyskytnou autoři, kteří by tu chtěli míti na jediné

stránce obálky vysloveno vše, na co oni potřebovali hustě potištěných tři sta stran.

Velmi určující složkou při utváření obálky jest jméno autora a titul knihy, neboť toto především musí obálka na sobě nésti formou nápadnou a důraznou. Hodně na tom záleží, je-li tu mnoho textu, zda titul je rozvláčný nebo obsažně pádný, zda jména a slova jsou dlouhá nebo krátká. Vždyť, vzato jen typograficky, již samo jméno a titul dělají knihu. Ani by se tomu z dálky tak nezdálo, že jméno a titul již samy o sobě ukládají jakousi šachistiku a že tu musí vstoupiti do činu jistá kombinace ve formálním umístění a rozvržení textu, jímž má být obálka knihy vyznačena a ovládnuta. Často, vážen na dlani grafické fantasie, podává tento text hned celé řešení; je v něm od základu jaksi obsaženo. Někdy ovšem se zase stává, že z určitého textu při nejlepší vůli není možno něco udělat a že pak nezbyvá, než uložiti ho na obálku, jak se dá.

Je to tedy zhruba tak, že titul knihy, její obsah a autorův osobitý ráz vyvolají více či méně určitou asociaci, věcnou a formovou představu, pro kterou nutno na obálce naléztí nejstručnější, nejvýznačnější a nejsnáze vnímatelný výraz. To znamená, že tato představa musí býti prostá, výrazná a nehledaná, omezená na to nejnutnější, očištěna od zbytečností a rozbředlin a co nejsoustředěnější, aby působila aktivně. Ornament se musí sledovat, aby byl vychutnán, obrázek se musí čísti, aby byl obsáhnut, co řádná, moderní obálka má vykřiknout všechno své jakoby jediným slovem, na jeden ráz.

To tedy jsou krátce ty nejzákladnější rysy, kterými se naše moderní obálka vyznačuje. Mluvím tu ovšem o obálkách jiných, než mých, které, řekl bych, jsou trochu anarchií, neboť jak jsem již přiznal, necítím se nijak od kosti být grafikem. Poznamenám tu o nich ještě jen tolik, proč je vlastně z největší části řežu do linolea. Tedy není to proto, že bych myslel, že je to jediný nejvhodnější materiál. Přišlo to tak, že první své obálky jsem provedl v linoleu prostě proto, že to byl v drahých válečných časech ten nejlevnější způsob tisku, který nakladateli neukládal velkých finančních obětí. Byl to zvyk a setrvačnost a nesporně i jistá záliba v rukodělné práci, že jsem při tomto materiálu setrval a snažil se

z něho vyčerpati nějaké možnosti. Vedle toho vyžaduje si tento hrubý materiál jen velké formy, nedovoluje zabřednouti do podřadných ozdůbek a detailů. Tak je tu grafický a výrazový půvab hledati jinde, v něčem hrubějším a tedy i základnějším, a vede tak přirozeně ke snaze o elementární účiny, které, domnívám se, nejsou umělecké práci zvláště v moderním prostředí bez užitku.

Za bratrem

Dnes týden...

Dnes týden viděl jsem ho sestupovati v bezvědomé agónii do Údolí stínu; odešel významný a slavný spisovatel, všechno o tom svědčí a smutek mnohých, zprávy a články v novinách, veliký pohřeb – ale mně odešel rodný bratr, s kterým jsem stále byl, kterého jsem viděl vyrůstat od jeho prvních dětských krůčků.

Dnes týden – dnes rok – roky tři – let deset – třicet – dnes roků skoro padesát – Mnoho žalu je člověku z toho, že bezradný, bezmocný v lásce a úzkosti nemůže smrt pochopit! příliš daleko odchází nám maloduchým tvorům ten, kdo smrtí splývá do vesmíru.

Dávejte na Karla pozor, říkávala maminka nám dvěma starším sourozencům, sestře a mně, Karel je křehký, slabý, a takoví nadaní lidé někdy brzo umírají. Jako nejmladší byl miláčkem, mazlíčkem rodiny, nedělní dítě říkávala mu maminka, protože měl ve všem tak šťastnou ruku, tak mnohý úspěch a zdar, počínajíc už od prvních školních let; ty, Josefe, jsi jeho druhý táta, jeho pěstoun! Ach, maminko, dávali jsme pozor, ale on běžel pryč, pořád běžel, volali jsme za ním, pořád, Karle! Karle! ale on jako když neslyší, a pak se to stalo! Dnes týden to je, díval jsem se, jak zuřivý zmar odnáší z jeho života kus po kuse, volal jsem za ním a nemohl mu pomoci. Ubývalo dechu, nemohl jsem mu dechu přidati; srdce sláblo a nemohl jsem mu přidati srdce; síly ho opouštěly a nemohl jsem mu přidati sil. Smrt ho odnášela a nemohl jsem ho z jejího únosu vyrvati. Byl – a již není – a kde jest? Ach, mrtvé tělo je jen skořápkou!

Byl velký pohřeb slavného spisovatele, ale teď tady já sám pochovávám svého bratra vlastníma rukama, nevidě chvílemi pro slzy. Můj bratr byl slavný spisovatel, všichni to říkají. Ale já myslím na naše dětské a bratrské hry. Na ty tisícové drobné radosti, z nichž je život tak podstatně upředen: na jejich rozkošný, zbujný přepych, jak je můžem jen dát životní pohoda a láska jednoho rodného hnízda. Na to, jak

jsem býval s Karlem, na to, jak jsme vedle sebe rostli, spolu žili a si rozuměli.

Karle, nepřivolají tě už nazpět veliké věci, ani sláva, to chladné slunce, které vydává takový jas a poskytuje možnost takovým černým stínům, jaké se za světlem plouží, ani vír života, který nám tě někdy unášel dále, než stačilo naše volání, a nepřivolají tě ani ty věci malé, pro každého jiného nepodstatné, z nichž se skládala ta teple srdečná tkáň našeho sourozeneckého života. Odešel jsi od slavné a uznané práce a zledověl jako by v svrchovaném odmítnutí. Jak já bych tě mohl dětinskou připomínkou našich utěšených bratrských hloupostí přiměti k úsměvu, když mne tak zaplavuje slzami?

Já, hloupý, vzpomínám na naši bratrskou hantýrku, kterou jsme si tak jedinečně dobře rozuměli. Vyrostlo z klína rodiny a z našeho tak těsného soužití; z úsluví dědových i babiččiných rodičů; z přčetných citátů, zkratk a zkomolenin z knih, které jsme od klukovských let čtli, citátů co nejnehorázněji užívaných při co nejnemožnějších příležitostech; na naše syntetická slova, složená ze dvou, která zároveň vystihovala věc i její směšný nebo horší rub; na nejnemožnější slovní hříčky, v kterých jsme se překonávali; na ohňostroje vtipů, nesmyslů a dadaismu, kterými jsme třeštili, na všechnu tu šumivě zbujnou akrobacii ducha, kterou jsme se pro vzájemnou radost častovali, a na ty obhroublosti a cynismy, které měly maskovati příliš citlivou a vřelou bratrskou účast. Vzpomínám na samo bratrství našeho bratrství: na naše úsměvy, na naše radosti, na naše bratrské štěstí. Pohrýváje tě tuto dnes vlastním rukama, nemyslím na slávu, která ti náleží, ani na nenávisť, která ti nenáleží, čím tě měrou vrchovatou obklopil vděčný i nevděčný národ; myslím jen na tebe sama, na mého bratra Karla, na rozmilost našeho bratrství, na srdečnou hantýrku dvou rodných a tak blízce sžitých bratrů. Už nebudeme „dva starci pojídající arbuz,“ kterými jsme se, když se nám to jako hochům zalíbilo v Gogolově povídce, provždy přezdili, když jsme někdy zasedli ke stolu sami dva spolu. Už není na světě takového arbuzy, který bychom jako dva starci pojídali. – Už nikdy si nezazpíváme „Grolier, Grolier“, nikdy „Sliochd“, „sliochd

dan nan roon“ tuliní píseň z pověstí dávných Gaelů, pod jejíž hrůznou mocí zemřel každý, kdo ji uslyšel: v Paříži, skoro před třiceti lety, když se nám po vlastnoručně ukmochtěné večeři za smrákajícího dne začalo nějak jakoby stýskat po domácích Čechách, dali jsme se do zpívání starodávných babiččiných i národních písniček. Určili jsme si, že on bude zpívati tenor a já bas; to dvojí dohromady, řekli jsme si, nikdo, kdo tento náš zpěv uslyší, jistě nepřezijí; proto jsme to naše zpívání nazvali Sliochd. Tu vždycky došlo pak i na tu naši Zelení hájové, kterou jsme oba měli rádi. Už je tou naší leda nad hrobem. – Už nikdy si neřekneme, ach naposledy to od tebe ke mně zaznělo z tvého smrtelného lůžka: „Kóra!“ – „Indé! Indé!“ – „Kóra nanda!“ „Povídej!“ – „Ne! Ne!“ – „Povídej nesmysly!“, už nikdy si neřekneme „Ty nešlechtný Birdo,“ – už jen vzpomínám – už nikdy nebudeme mezi sebou pořádati zápasy polštáři, bačkorami, polévkovou lžicí, dřevěnou paličkou, byli jsme dva hoši – už nikdy – už nikdy!

Zahrada vzpomíná

Já vím, byli lidé, které popuzovala a otravovala zahradnická vášeň K. Čapka. Co je komu po něčí zahrádce? jsou na světě věci důležitější, a někdo si tady, jako kdyby nešlo o nic vážnějšího, hraje a piplá se s kytičkami! Jistě měli do určité míry pravdu: žádná kytička ani zahrádka do běhu světa rozhodujícím způsobem nezasáhne a nic na jeho dějinách nespraví. Ale vyjde si to nakonec na stejno. Zatím co oni nespokojenci zasahovali do běhu světa v kavárně, Karel Čapek se mazlil se svou zahrádkou. Ovšem, když měl po práci, když měl ostatní své věci udělané; prostě řádný běh světa je už takový, že má i své povinnosti i své životní radosti. Ti tedy, které otravovala zahrádka Karla Čapka, a také běh dějin neurčili a ani nezastavili, cítili se znechuceni a otráveni jednou soukromou životní radostí.

Ale i tak povídání o něčí zahrádce může být pro ty druhé, kteří zahrádky nemají a s kytičkami se nemazlí, něčím zrovna tak neužitečným a obtížným jako vykládání o cizích dětech. Zahrádka Karla Čapka nemá už tohoto jara svého hospodáře; vykládaje tady o ní jaksi v zastoupení a zčásti také z vlastní potřeby – neboť ještě vidím odešlého po ní choditi a v ní pracovati, neboť ještě je mi jevištěm přízračných dialogů – vynasnažím se učiniti tuto kapitolu aspoň v něčem záživnější i těm, kteří se nikdy vlastními prsty v zahradnické půdě nehrabali.

Vzpomínám, jak jindy za této doby pískal Karel pod okny náš signál, ačkoliv zrovna pískat taky dobře neuměl. Co je? – Pojď se podívat, jak mně kvete koniklec! Ten koniklec, to byla jedna z jeho zahradnických pých: koniklec tatranský, Pulsatilla slavica, tedy tak trochu naše vlastnecká specialita, koniklec a ze všech nejkrásnější kouzlo všech kouzel, s dobře dvaceti třiceti květy, ohromnými, hedvábně fialovými, se zlatými prašňky, na nichž se zpitě potácejí čmeláci. (Stalo se, že kdysi, nevím už ani, jak na to přišlo, vyskytlo se v hovoru s prezidentem slovo koniklec. Jak to? pozastavil se, z čehopak se takové divné slovo vzalo?

Co má koniklec co dělat s koněm a klecí? asi že to nemůže být slovo původní. A také že není; ovšem tehdy jsme nevěděli, ačkoliv to není nijak neznámá věc, že koniklec znělo původně *poniklec*, protože jeho listí dosti záhy po zahradnicku tak zvané zatahuje, vytrácí se – *poniká*.) – Ovšemže jsem se dávno před tím už na ten krásný koniklec šel podívat, ale nadto ještě bylo potřeba vykonati mu společnou návštěvu zvlášť s Karlem. *Ten mně kvete, co?* A jak *mně*, panečku, kvete tady ten čilimník!

A tu tedy jsem se mu smával; učinil jsem totiž při tom našem zahradnictví zvláštní objev: o jedinečném sobectví, o obzvláštním velikašství zahradníků. Vidí-li nezahradník někde kvěsti koniklec nebo šeříky či pivoňky, řekne: koukejte, ta krása, tady kvetou koniklece, kvete šeřík, lípy kvetou. Ale u zahradníka je to docela jinak; jeho vyjádření je nadsazeno neslýchanou, přímo zpupnou vztažností, krajně na osobu vázaným přisvojením. Rozkvetla Pulsatilla slavica? – Ne! Honem, nech všeho, pojd' se podívat, *jak mně kvete* Pulsatilla slavica! To koukáš, jak *mně* kvete bez! Kveté *mně* lípa. A kdyby měl snad na zahradě Mamutí strom, pokveté *mu* celý Mamutí strom. A tu tedy jsem si z toho zahradnického sobectví – kterého sám ovšem také nejsem prost – dělával legraci: žádný koniklec *ti* nekvete! – Jak to, že *mně* nekvete? Copak to nevidíš? – Vidím, ale on kvete sobě a ne tobě. – No tak teda ne, ale podívej se, jak *mně* tamhle kvete ta taříčka!

Ale budiž po pravdě řečeno, zahradníci jsou při tomto svém přisvojovacím velikašství jak v dobrém tak i ve zlém zase spravedliví. Nádherně mu *kvete* rozrazil, ale za to mu nekvete horský hořec, tenhle rododendron *mu stůně* a jalovec *mu zhynul*. – A tak ti teď, milý Karle, musím o té tvé zahrádce referovati, že Ti v ní i po tom tak velmi nepříznivém letošním jaru všechno dobře vzchází. Jen, podivno, a smutná škoda, právě ten tvůj milovaný koniklec, tvá chloubka, Ti zašel, ukončil svůj život, snad také zastonal a odešel s hmotné tváře světa s tebou! Letos Ti tedy už nekvete, ale vsadili jsme Ti koniklec nový. Také Cytisus kewensis Ti uhynul, však ho již loňského roku zle nahlodaly ničemné myši, a také jsme Ti vsadili nový: bohdá, že už

napřesrok Ti krásně pokvete. Bohdá, že všechno se dobře vydaří na té tvé zahrádce, kterou jsi měl tak rád; že ta tvá zahrádka Ti po letošním chladném jaru zdravě vzejde a že Ti pěkně pokvete. Co jsi měl rád! Že se zahrádkou Ti pěkně pokvete všechna česká vlast.

Za bratrem

Karle, můj bratře, napořád
tě živého i mrtvého v mém srdci nosím,
tvá bytost ustavičně v životě mém tkví,
byť ty jsi zemřel, stále trvá, žije,
ó hoře mého hoře, naše bratrství!

Ediční poznámka

Při zpracování textu jsme se řídili aktuálním zněním pravidel českého pravopisu, upravili jsme interpunkci a opravili tiskové chyby. Sjednotili jsme kvantitu samohlásek (např. *milión/milion, galérie/galerie*) ve prospěch jejich krátké, dnešními pravidly preferované podoby. Respektovali jsme však stylové, morfologické a lexikální zvláštnosti původního Čapkova textu, např. jsme s ohledem na styl ponechali autorovo nejednotné používání slovesné koncovky *-ti*.

Pro snazší čtenářovu orientaci jsme dobové nebo zastaralé výrazy opatřili vysvětlivkami, umístěnými do poznámek pod čarou.

Redakce MKP

Život a doba spisovatele Josefa Čapka v datech

1887

Narozen 28. března v Hronově. Otec MUDr. Antonín Čapek (1855–1929), matka Božena, rozená Novotná (1866–1924). Sourozenci: Helena (1886–1961), provdaná Koželuhová, ovdověla, od roku 1930 provdaná Palivcová; Karel (1890–1938), ženatý od roku 1935 s Olgou Scheinpflugovou.

1892–1903

Do roku 1900 navštěvuje obecnou a měšťanskou školu v Úpici. V roce 1903 absolvuje německou dvouletou odbornou školu tkalcovskou ve Vrchlabí a následně pracuje rok jako dělník v úpické továrně F. M. Oberländera.

1904

Natrvalo se stěhuje do Prahy, kde studuje na Uměleckoprůmyslové škole.

1910

Seznamuje se se svou budoucí ženou Jarmilou Pospíšilovou a na podzim odjíždí do Paříže. Zde navštěvuje Colarossiho akademii. Společně s Karlem Čapkem v Paříži rozepsali první verzi dramatu Loupežník.

1911

Vrací se s bratrem ze společných cest po Evropě a po rozbrojích ve spolku Mánes se stává jedním ze zakladatelů Skupiny výtvarných umělců. Později rediguje jejich Umělecký měsíčník a o rok později i měsíčník Mánes.

1917–1921

Pracuje jako redaktor v Národních listech a do roku 1939 i Lidových novinách.

1918

Patří k zakládajícím členům výtvarně umělecké skupiny Tvrdošijní.

1919

3. května se po devítileté známosti žení s Jarmilou Pospíšilovou.

1939

1. září je zatčen a uvězněn gestapem, 9. září je převezen do koncentračního tábora Dachau a 26. září do Buchenwaldu. Zde od roku 1941 pracuje v malířské a písmomalířské dílně.

1942

26. června je přemístěn do koncentračního tábora v Sachsenhausenu, kde opět pracuje v malířské dílně. Tajně překládá anglickou, španělskou a norskou poezii. V prosinci píše svou první rozsáhlou báseň Za bratrem Karlem.

1945

25. února je převezen do tábora v Bergen-Belsenu. Zde umírá na skvrnitý tyfus. Přesné datum smrti ani skutečné místo posledního odpočinku Josefa Čapka neznáme, jeho symbolický hrob se nachází na Vyšehradském hřbitově v Praze.

Vzhledem k tomu, že se tělesné ostatky Josefa Čapka nikdy nenašly, probíhalo řízení o prohlášení za mrtvého, na jehož konci bylo roku 1948 stanoveno úřední datum úmrtí na 30. dubna 1947.

První vydání knih Josefa Čapka

1911

– Lásky hra osudná (společně s Karlem Čapkem)

1916

– Zářivé hlubiny a jiné prózy (společně s Karlem Čapkem)

1917

– Lelio

1918

– Krakonošova zahrada (společně s Karlem Čapkem)

1920

– Nejskromnější umění

1922

– Ze života hmyzu (společně s Karlem Čapkem)

1923

– Pro delfína

1923

– Země mnoha jmen

1927

– Adam Stvořitel (společně s Karlem Čapkem)

1929

– Povídání o pejskovi a kočičce, jak spolu hospodařili a ještě o všelijakých jiných věcech

1930

– Stín kapradiny

1932

– Dobře to dopadlo aneb Tlustý pradědeček, lupiči a detektivové

1935

– Jak se dívat na moderní obrazy

1936

– Kulhavý poutník

1938

– Umění přírodních národů

1946

– Básně z koncentračního tábora (vydáno posmrtně)

1947

– Psáno do mraků (vydáno posmrtně)

1954

– Povídejme si, děti (vydáno posmrtně)

Josef Čapek

O sobě

Edice Bratři Čapkové
Obálka Alena Kubíková
Redakce Jaroslava Bednářová

Vydala **Městská knihovna v Praze**
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání
Verze 1.0 z 19. 1. 2018

ISBN 978-80-7587-625-6 (epub)
ISBN 978-80-7587-626-3 (pdf)
ISBN 978-80-7587-627-0 (prc)
ISBN 978-80-7587-628-7 (html)